

SOMMAIRE:

Dr. Ernest Mihályi: Pannohalma	1
La Vie Artistique	60

CONTENTS:

Dr. Ernest Mihályi: Pannohalma	1
Artistic Life and Literature	60

REPRODUCTIONS:

David Teniers II, dit le Jeune (1610-1690): Keresztes de Bruzelles; peinture à l'huile, supposément en couleur	4
Le Monastère de Pannohalma vu du sud-ouest	5
La cathédrale au XIII ^e siècle (style de transilvaïn)	5
La sacristie à voûte double	8
L'église basse du XIII ^e siècle, avec le siège de St-Etienne, roi de Hongrie	8
L'église basse du XIII ^e siècle	9
Tombes gothiques de l'abbé Szigfried (XIII ^e siècle)	29
Portail romain (partie supérieure) de 1225, avec l'usage de St-Martin	11
Galerie transversale de style gothique, avec des consoles romaines du XIII ^e siècle	12
Passerelle romane de l'église, de 1137	13
Console de la galerie transversale (no 6): Visage grimaçant	14
Console de la galerie transversale (no 7): Leflard	15
Console de la galerie transversale (no 3): Tête de bouc	15
Console de la galerie transversale (no 16): Visage barbu d'un juif	16
Console de la galerie transversale (no 22): Visage grimaçant	16
Console de la galerie transversale (no 13): Samson	17
Console de la galerie transversale (no 21): Le restaurateur de 1440	17
Console de l'église basse: Tête de l'abbé Orso (no 30)	20
Ornement d'un autel de piller (no 61): Oressantille	23
Encadrement de la cathédrale (no 60): Oressantille	25
Le pavillon baroque (XVIII ^e siècle) du jardin anglais	25
La réfectoire (1734)	26
Le chapitre de style néo-romanesque (1914-10, avec la peinture de Jules Thery (Miracle de l'abaissement)	27
La lettre de fondation de Pannohalma (1663)	27
Le double modèle du maître de couronnement (107-)	29
Calice gothique en métal cloisonné de 1462; calice baroque à email émaillé; ornements, dit de Szigli, de 1739	30
Réplique en bois d'ébène, style romantisme du XVII ^e siècle, avec des statues en or émaillé	31
Autel en bois d'ébène du XVIII ^e siècle	32
Christ d'ébène monté sur un trépied en bois d'ébène XVII ^e siècle	33
Partie de la bibliothèque, avec le buste de François I ^{er} par Kieber	34
Partie de la bibliothèque, avec les portraits d'Auguste et des auteurs classiques	35
Manuscrit du calendrier de 1609, par Max Rask, à la page d'un bas-côté de 1830	36
Ecole de Simon Benzing (1438-1541): Page d'un livre d'heures de Salzbourg; image canonique d'un moine (Château de Flamsberg, XIV-XV siècles)	37
Antoine Maasberoth (1724-1798): Visite de la Vierge chez Elisabeth romaine en couleur	38
Antoine Maasberoth (1724-1798): Exase de St-François (peinture en couleur)	39
Paul Trager (1698-1763): La Vierge avec Jean endormi	40
Paul Trager (1698-1763): Jésus au pain de Jacob	41
Pompeo Battoni (1739-1785): Allégorie (Misericordia et veritas)	42
Pompeo Battoni (1739-1785): Allégorie (Justitia et Pax)	43
Ecole d'Adam Elsheimer (1610-1615): Baptême de Jésus dans le Jordan	44
Atelier de Rembrandt (?) Descente de la Croix (A Copy)	45
Ludolf Bakhuizen (1631-1708): Stormy Sea	45
Villems de Poorter; Joseph Explaining Pharaoh's Dream	46
David Vinckboons (1632-1692): Carnival Procession with Bachelors	46
David Vinckboons (1632-1692): Carnival Procession with Cows	46
Antonio Ligeti (1823-1896): View of the Balaton Lake (1871)	50
Antonio Ligeti: La rivière Menteva, avec le château de Tokaj (1868)	54
Nicolas Barabás (1810-1896): Portrait d'Isidore Oznesics, évêque de Bakhod	51
Charles Jakóby (1825-1891): Portrait de Gergely Csáczor	51
János Fadrus (1838-1903): Helyszínkép Révay (1895)	54
János Vaszary: Portrait de János Vaszary	55
Vue de Pannohalma du sud est	59

LIST OF ILLUSTRATIONS:

Teniers, David, Jr. (1610-1690): Keresztes, Colour - Print	1
Sectional View of the Pannohalma Monastery	4
The Transitional Style Cathedral (XIII century)	4
The Sanctuary of the Abbey Cathedral at Pannohalma	5
The XIII century Lower Chapel with St. Stephen's Seat	8
The XIII century Lower Chapel	9
Gothic Tomb of Abbot Szigfried (XIII century)	10
The Roman Parts Specimens of 1225	11
Gothic cloisters with XIII century Roman Consoles	12
Roman Section of Lower Chapel, Iron 1137	13
The Sixth Console of the Cloisters: Distorted Face	14
The Seventh Console of the Cloisters: Shaggyer	15
The First Console of the Cloisters: Ostrich	15
The 16th Console of the Cloisters: Jewish Head with a Goat's Beard	16
The 22nd Console of the Cloisters: Ornat	16
The 10th Console of the Cloisters: Samson	17
The 17th Console of the Cloisters: The Restaurator of 1440	17
A Console from the Lower Chapel: Head of Abbot Orso	20
Decoration of Sock of Column No. 61, from Cathedral: Salamander	24
Sixth Century Stone of Cathedral: Green Frog	25
Baroque Garden House (XVIII century) in the English Park at Pannohalma	26
The Dining Hall (1734)	26
The Neo-Renaissance Chapter (1914-1910) with Porting of Julius Thery: The Miracle of Gwendolen	27
The Dead of Foundation, 1663	27
Two-fold Portico of Coronation Robe of the Kings of Hungary, 1623	29
Wirt Enzelt, Gothic-Chair 1462 (Museum Budapest)	30
Baroque Chalice and Salghe Pail from 1739	30
XVI century Renaissance Ebony Chalice with Enamelled Golden Biscuits	31
XVII century Ebony Wood House Altar	32
Ebony Cross with Ivory body of Christ (XVIII century)	33
Part of Library with Statue of Francis I, Restorer of the Order, by Kieber	34
Library Section with Pictures of Augustus and Classical Writers	35
The Empire Towns: Mosaic Picture of 1009, Prepared by Maximilian 80th after the Relief which had been in its place 1820-82	36
Simon Benzing's (1438-1541) Christ: A Page of the Book of Hours	37
Salzburg School: Canon Picture of Miracle of the Flamsberg Castle (XIV-XV century)	37
A. Maasberoth (1724-98): The Virgin Mary's Visit to Elisabeth	38
A. Maasberoth (1724-98): The Ecstasy of St. Francis, A Colour Sketch	39
Paul Trager (1698-1763): The Holy Virgin with Sleeping Child Jesus	40
Paul Trager (1698-1763): Jesus at Jacob's Fountain	41
Pompeo Battoni (1739-1785): An Allegory: Misericordia et Veritas	42
Pompeo Battoni (1739-1785): An Allegory: Justitia et Pax	43
Elsheimer, Adam's (1610-1615) Painter: Baptism of Jesus in the Jordan	44
From Rembrandt's (?) Altar: Descent from the Cross (A Copy)	45
Ludolf Bakhuizen (1631-1708): Stormy Sea	45
Villems de Poorter; Joseph Explaining Pharaoh's Dream	46
David Vinckboons (1632-1692): Carnival Procession with Bachelors	46
David Vinckboons (1632-1692): Carnival Procession with Cows	46
Antonio Ligeti (1823-1896): Landscape with the Balaton Lake (1871)	50
Antonio Ligeti: The River Menteva, with Tokaj Castle in Background 1868	54
Nicolas Barabás (1810-1896): Isidore Oznesics, Abbot of Bakhod	51
Charles Jakóby (1825-1891): Gregory Csáczor	51
János Fadrus (1838-1903): Helyszínkép Révay, 1895	54
János Vaszary: Eötvös Vaszary	55
East View of Pannohalma	59

Wolf-Museum, Kismarton: Das gotische Zimmer.....	133
Wolf-Museum, Kismarton: Südöstlicher Heiliger Platz im 1500	134
Heil. Johannes der Heilige im 1500.....	134
Die Räume der St. Katharina (1500, Holz, Tiro).....	134
Wolf-Museum, Kismarton: Das Zimmer der kirchlichdenkmalig	135
Wolf-Museum, Kismarton: Das Zimmer der Zucht (Denkmalig)	135
Wolf-Museum, Kismarton: Das sogenannte „Chlor-Zimmer“.....	136
Wolf-Museum, Kismarton: Jan Wenens: Frauenbildnis.....	136
Eugen Lechner: Der Hauptteil des Gedenkaltars von Mező-	138
Kövesd.....	138

TABLE DES MATIÈRES:

<i>Dr. Géza Dénes</i> : Science, art, religion.....	60
<i>André Frenet</i> et <i>Georges Goussier</i> : Cinq vitraux tabernacles	61
Ingron au Salon des Beaux-Arts à Budapest.....	70
<i>Géza Lengyel</i> : F. O. Beck.....	96
<i>Dr. Virgil Bierbauer</i> : Kelmözd-Humennsburg.....	96
<i>La Vie Artistique</i> : Livres d'art.....	132

LISTE DES REPRODUCTIONS:

Peint de Szalay-Merse: La Balançoire, Sappho et en couleur	72
Peintre hongrois (1420-1493): Entrée de Christ à Jérusalem	72
Peintre hongrois (1420-1493): La Cène.....	72
Peintre hongrois (1420-1493): Le Baiser de Judas.....	71
Peintre hongrois (1420-1493): L'Annonciation de Christ.....	73
Peintre hongrois (1485-1490): La Messe à Albenga de	74
St. Martin.....	74
Peintre hongrois (1485-1490): St. Nicolas de Myra et ses trois	76
démoneilles de Patras.....	76
Peintre hongrois (1485-1490): St. Nicolas de Myra ressuscite	78
son mort.....	78
Peintre de la Hongrie de Nord (1485): Maitre-voilé à Corény	79
Maitre de Transylvanie (1510): Nativité de la Vierge.....	80
Maitre hongrois (1490): Le Christ devant le Christ.....	81
Maitre hongrois (1490): St. Martin et le mendiant.....	81
Rottand Franzos le Jeune (7) L'Agneau St. Paul.....	82
Peintre hongrois (1490): Martyre de l'apôtre St. Jacques.....	83
Peintre hongrois (1490): Martyre de St. Jacques et	84
Peintre hongrois (1490): St. Sophie avec les trois vertus prin-	84
cipales.....	84
Peintre de Transylvanie (fin du XV ^e s.): Pédiculation de St.	84
Pierre à Antiochie (7).....	84
Maitre de Târnab (1509): Nativité du Christ.....	84
Maitre d'Odolness (1509): Présentation du Christ au temple	82
Maitre d'Odolness (1510): Le Christ pleure par les femmes	82
Flagellations du Christ.....	82
Le Christ couronné.....	82
Peintre hongrois (1514): Adoration des Mages.....	93
Peintre hongrois (1514): Mari de la Vierge.....	93
Géza O. Beck: L'Agneau de l'apôtre St. Paul.....	93
Géza O. Beck: Strindberg.....	97
Géza O. Beck: Revers de la plaque de Strindberg, 1922.....	97
Géza O. Beck: L'Agneau de l'apôtre St. Paul.....	97
Géza O. Beck: Michel Pollák.....	99
Géza O. Beck: Nicolas Vhl.....	99
Géza O. Beck: Bosphore de l'été 1924.....	99
Géza O. Beck: Apollonide du lycée tombé sur le champ	101
d'Aloussos (Fresque de monument).....	101
Frisco O. Beck: Fronton de sculptures en pilare	101
colorés.....	101
Frisco O. Beck: Apollonide (plâtre en couleur).....	101
Frisco O. Beck: Apollonide (plâtre en couleur).....	103
Frisco O. Beck: Paul Ernst.....	104
Frisco O. Beck: Ignace Alpar.....	104
Frisco O. Beck: Ignace Alpar.....	104
Frisco O. Beck: Revers de la plaque de Szalay-Merse 1915	105
Frisco O. Beck: Paul de Szalay-Merse.....	105
Frisco O. Beck: Aloys Hassenauer.....	105
Frisco O. Beck: Dr. Hübner 1910.....	105
Frisco O. Beck: Agnes modernis (1912).....	106
Frisco O. Beck: Au salon (1912).....	106
Frisco O. Beck: Médaille jubilaire du Conservatoire de	107
Musique à Budapest.....	107
Frisco O. Beck: Revers de la médaille.....	107
Frisco O. Beck: Danse (voilé en pierre artificielle).....	108
Frisco O. Beck: Les bras arts.....	108
Frisco O. Beck: Adam (bronze).....	109
Frisco O. Beck: St. Martin.....	109
Frisco O. Beck: Mère Oukir brachéid (plâtre en couleur).....	110
Frisco O. Beck: Dany (plâtre).....	112
Frisco O. Beck: St. Martin.....	112
Frisco O. Beck: Portrait de l'artiste (plâtre en couleur).....	113
Frisco O. Beck: Judith (marbre de Pestilung).....	116
Le „Groschwaerz“ Klingenberg de l'annee d'existence de la	118
Ville de Berlin.....	118
Groschwaerz Klingenberg.....	120
Groschwaerz Klingenberg: Le service des consommateurs	120
30,000 volts.....	121
Groschwaerz Klingenberg: Salle de service centrale.....	122
Groschwaerz Klingenberg: Entrée principale avec le bâtiment	122
des bureaux et des services de prévoyance.....	122
Usine d'électricité de la ville de Budapest à Kelmözd.....	123
Page du Danube.....	123
La nef: Intérieur de la chaudière à 35 atmosphères de pression	125
La nef: Intérieur de la salle des machines.....	125
La nef: Moteurs: Chaudière à 35 atmosphères.....	126
La nef: Les bâtiments des chaudières.....	127
La nef: La salle des machines du côté du Danube.....	130
Mestre Wolf Klingenberg: L'Altare de la Soud (1500)	135
Sculpture en bois.....	134
La Vierge, St. Jean-Baptiste.....	134
St. Catherine (1500) Sculpture en bois (Tysul).....	134

Mestre Wolf: La salle des reliques.....	135
Mestre Wolf: La salle des corporations.....	136
Mestre Wolf: La chambre d'été (1500).....	136
Mestre Wolf: Jan Wenens: Portrait de femme.....	136
José Lechner: Plan d'architecture de la mairie de Mezőkö-	138
vesd.....	138

CONTENTS:

<i>Dr. Géza Dénes</i> : Knowledge, Art, and Faith.....	60
<i>I. Frenet</i> and <i>Stéphane Goussier</i> : Old Hungarian Paintings in	71
the Museum of Fine Arts Budapest.....	71
<i>Géza Lengyel</i> : Philip O. Beck.....	96
<i>Dr. Virgil Bierbauer</i> : Kelmözd-Humennsburg.....	117
Artistic Life and Literature.....	132

LIST OF ILLUSTRATIONS:

Paul de Szalay-Merse: The Spring, 6A Color Print.....	72
Hungarian Painter (about 1420-30): Christ's Entry to Jerusalem	72
Hungarian Painter (about 1420-30): The Last Supper.....	73
Hungarian Painter (1420-30): The Kiss of Judas.....	73
Hungarian Painter (1420-30): The Mocking of Jesus.....	77
Hungarian Painter (about 1420-30): St. Martin's Mass at Albenga	77
Hungarian Painter (about 1485-90): St. Nicholas of Myra and	78
the Three Noblemen of Patras.....	78
Hungarian Painter (about 1485-90): St. Nicholas of Myra Res-	79
urrects His Dead.....	79
Upper Hungarian Painter (1485): Wengel Alpar, Corény	79
Transylvanian Master (about 1510): Birth of Mary.....	80
Hungarian Master (after 1490): Christ Crowned with Thorns	81
Hungarian Master (after 1490): St. Martin and the Beggar.....	81
Kustard Frenzel, Jr. (7): The Annals St. Paul.....	81
Hungarian Painter (about 1490): Martyrdom of the Apostle	83
Judas Thaddaeus.....	83
Hungarian Painter (about 1490): Martyrdom of the Apostle	83
John the Apostle.....	83
Hungarian Painter (about 1490): St. Sophia with the Three	84
Male Virgins.....	84
Transylvanian Painter (late XV ^e century): St. Nicholas in	84
the Antich (7).....	84
Master from Tokaj (1490-1500): Birth of Christ.....	85
Master from Odolness (about 1500): Presentation of the Child	87
Christ.....	87
Master from Odolness (about 1500): The Mourning of Jesus	86
The Sorrowing of Jesus.....	82
Christ Crowned with Thorns.....	82
Hungarian Painter (1514): The Adoration of Kings.....	93
Hungarian Painter (1514): The Death of Mary.....	93
Ph. O. Beck: rare Sculpture.....	96
Ph. O. Beck: August Strindberg.....	97
Ph. O. Beck: Reverse of the Strindberg Medal, 1922.....	97
Ph. O. Beck: Reverse of the St. Paul Medal, 1924.....	97
Ph. O. Beck: Michael Pollák.....	99
Ph. O. Beck: Nicholas Vhl.....	99
Ph. O. Beck: Bosphore de l'été 1924.....	99
Ph. O. Beck: Apollonide of the Fallen Hero (A War Memorial	101
Plan).....	101
Ph. O. Beck: Fronton des (Fresque) (Alabaster).....	101
Ph. O. Beck: Apollonide (Painted Alabaster).....	103
Ph. O. Beck: Apollonide (Painted Alabaster).....	103
Ph. O. Beck: Paul Ernst.....	104
Ph. O. Beck: Ignace Alpar.....	104
Ph. O. Beck: Ignace Alpar.....	104
Ph. O. Beck: Revers of the Szalay-Merse Medal, 1915.....	105
Ph. O. Beck: Alois Hassenauer.....	105
Ph. O. Beck: Dr. Hübner 1910.....	105
Ph. O. Beck: Agnes Playtag Music, 1912.....	105
Ph. O. Beck: At the Piano 1912.....	106
Ph. O. Beck: Jubilee Memorial Medal of the Academy of	107
Music.....	107
Ph. O. Beck: Same, Reverse Side.....	107
Ph. O. Beck: Dance, Relief in Artificial Stone.....	108
Ph. O. Beck: The Three Arts.....	108
Ph. O. Beck: Adam (Bronze Statue).....	109
Ph. O. Beck: Eve (Bronze Statue).....	109
Ph. O. Beck: Mrs. O. Brachéid (Coloured alabaster).....	110
Ph. O. Beck: Dany (Alabaster).....	112
Ph. O. Beck: Stigmata Mörke, (Bronze).....	113
Ph. O. Beck: Self Portrait.....	113
Ph. O. Beck: Judith (Festooned Marble).....	116
The Groschwaerz Klingenberg der Berliner Südlichen Elek-	118
trizitätswerke A. G.	118
Groschwaerz Klingenberg.....	120
Groschwaerz Klingenberg: The 30,000 Volt Switch House	121
Groschwaerz Klingenberg: Klingenberg der Electric Works of	121
Klingenberg. Main Entrance with Welfare and Office	122
Buildings.....	122
The Electric Plant of the Electric Works of the City of	123
Budapest, River Front.....	123
Same. Interior of the Steam Boilers of 35 Atmospheric Pressure	125
Same. Interior of English House.....	125
Same. Putting up the Steam Boiler of great pressure.....	126
Same. The Boiler House.....	126
Same. View of the English House.....	126
Wolf-Museum, Kismarton: "Ordnung Rooms".....	133
Wolf-Museum, Kismarton: South German Master: Pietik	134
(1490) Woodcut.....	134
Mary, St. John, (about 1500).....	134
Status of St. Catherine (1500) Wood, Tiro.....	134
Widow-Museum, Kismarton: The Room of Eclectic Gothic.....	135
Wolf-Museum, Kismarton: The Room of Gothic Relief.....	135
Wolf-Museum, Kismarton: The So-Called "Master Rooms".....	136
Widow-Museum, Kismarton: Jan Wenens, Woman's Portrait.....	136
Eugen Lechner: Plan of Town Hall for Mezőkövesd.....	138

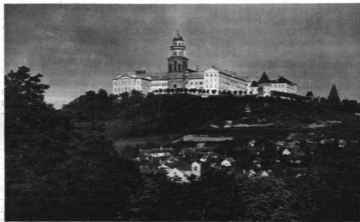
A. Meyer

TENIERS, DAV.

1690. - 1871. SZÉK BUCSU

úny

At Alacozum r.-A. nyombok

A PANNONHALMI FŐMONOSTOR DÉLNYUGIATRÓL

PANNONHALMA

A magyar bencésrend főmonostora, a magyar bencés apátságok, Bakonybél, Zalavár, Tihany, Dömölk főapátságának, az ősi pannonhalmi egyházmegye főpásztorának székhelye. Sokszor megerősített exemptio nallivánál s montecassinói jogközösségénél fogva közvetlenül a szentszékek alárendelt, független, megyés főapátság a 996-ban alapított s a clunyi reform szellemébe beilleszkedő Pannonhalma. Itt ver a magyar bencés tanító-rend szíve. Az anyamonostor kebelében van teológiai és tanárképző főiskolája gyakorló gimnáziummal, konviktussal, híres könyvtárral, gyűjteményekkel kapcsolatban. Ide szaladnak össze nyolc középiskola, huszonöt plébánia s egy nagy birtoktelt ügyeinek összes szála.

Középkori bencés vár, fellegvár a Bakony egyik 282 m. magas dombján. Önmagában, de nem önmagáért él, hegyre épült város. Erős, tornyos falak gyűrűznek körülötte, sánc övezi, hajdan árok védte, felvonóhíd zárta, kötötte a világgal. A külső vár falal közt egy nagy gazdasági üzem tartozékai, műhelyei, a belső várbán a gyilokfolyosó erődtemplom s a keresztifolyosó körül a

monostor helyiségei, a káptalan, a könyvtár, az írószoba, az ebédlő, a konyha, a betegszoba, a hálószoba, a levéltár, a hiteshely, a kincsház, a perjel lakása. Külön áll az apát, a kapitány, a katonaság, az ágyúmeister lakása. Világos, téres, levegős minden. Alul a kazamaták, a börtön, a pince. A ciszternás, virágos, négyszögű udvar, a keresztifolyosó beszédes román gyémánkövel, szép mértani művekkel ékes, üvegfestményes ablakai, hálós boltozata, jobbra-balra nyíló kedves távlatai, maga a Szent István-kápolna is gondolatébresztő, álmódózásra készítő látvány.

Ma is vár Pannonhalma, nem babonás, gögös, docoló, elhagyott, hanem lélekjárású vár ez, Isten, szentek lelkiének subnásai érződnek rajta. Nem ürességtől kongó oszlóskövé termek sötét szeméi néznek le a völgybe; minden este kigyullad több száz ablakszeme s mögöttük az új vár önkéntes katonasága vívja harcát a betűvel. Nem romokban heverő Akropolisz, nem kriptaszag őrít meg lelkünket benne, nem elátkozott lakok nyöszörgése veri fel álmainkat, nem moha lepi falait, nem fű veri fel udvarát,

vírág nyílik ablakaiban, rózsalliget az udvara. Nem a mult dicsőségéből él, hanem minden nap fűz égi koszorújához babért. A szent hegy nagy-nagy szűz csendjében égváds feygyverzaja hallatszik.

A vidék koronája Pannonhalma, a tájkép messzeragogyó gyöngye. Homlokrajza finom tagozódásával, hosszú ablaksoraival, tornyának klasszikus tömörségével kiterülhetetlenül belezajlózott immár a környék képebe. Amint felrobognak a kocsik a hegyre, szemükbe tűnik az ezer évet hirdető emlék, amint kupoldájával magasba emeli a háromméteres átmérőjű szent koronát, s mikor a kapun át a vágatón a főbejáró elé kanyarodnak, Asztrik apát kemény keze ott is a szent koronát tartja feléjük erősen.

Napról napra járom a várat, járom a környékét. Hol félelmes felhő koszorúzza, hol a nap küld rá tüzes fénycsóvákat, majd vihar viharzik körülé, majd meg köd burkolja homályba. Látó szemekkel nézem a színes víziók írónak lelkembe. Kőbalták kopácsolása hangzik fülembé a bakonyi nyúlványok őserdeiből, a hármás hegy ormáról. Majd meg ragyogó bronzfegyverekbe öltözött vadászok űzik lit zsákmányukat. A hegy tövében római legionáriusok verik fel a veszprémi országot porát s befordulnak Sabaria Siccaba. A tribunnak a fia, a lillomos lelkű Márton, ide jár fel imádkozni. A rómalak bukának, egyik nép a másik után tűnik fel. Megjelenik Árpád is diadalittas népevel, mely sóvárgó lázzal kerget mindennap új holnapot. Nagyszerű paripák négy röplő lábán száguldják be Európát, nagy síkságok széles lélekzetét szívják, feldőlnek a keresztény kultúra tűzhelyeit. Faltalan, határtalan az életük. Azután új honfoglalók jönnek erre a magaslelkezetű hegyre. Fegyver helyett kereszt, könyv, toll, véső, ecset, kalapács, ásó, kapa van a kezükben. Új, végtelen tereken száguldanak, új dalokat dalolnak, alkukról Istendicsérő zsolozsmák fakadnak. Acélos karjuk termővé hasítja a földet, hátraszorítja a Pánzsa mocsarait, a Bakony erdeit, barázdát szánt a kenyérnek, kapálja az édes bor tövét. Csodálja működésüket a makrancos lelkű, kemény nyakú, dacos magyar. Égre néző tiszta szemükből, békét sugárzó lelkükből megérti, hogy a siron túl is van élet. Új mezőkre viszik a bencések a kalandéhes magyar lelket, új

bort öntenek régi poharába. Megkedvelteik vele ezt az édestejű, jókenyerű, tápláló húsú, tüzes ború, gazdag kincsel, halas-vadas szép Magyarországot. Így vált Pannonhalma a magyar lélek egyik formáló műhelyévé. Nagy sír mélyéről rántotta vissza a magyar, ezeréves, szebb életre támasztotta fele s mint sejtő gyermekét féltő gondnal nevelte.

Történelmének gazdag századaiba most csak a művészet látószögéből tekintek vissza s csak a kiemelkedőbb magaslatocon állapodom meg.

A székesegyház.

A 900 éves Pannonhalma legfőbb érdekessége, a történelmi folytonosság, sehol sem jut olyan szembeűnő kifejezésre, mint éppen székesegyházában. Az 1001-ben Szent Istvánjelenlétében felszentelt templommaradványa az alsótemplom keleti fala. Első szent királyunkig viszi vissza a hagyomány az alsó templom oltárával szemben levő s még az Árpád-korban márványba foglalt s 1695-ben restaurált Szent István-széket. A Dávid apát alatt 1137-ben felszentelt templomból való a leckeoldali fal román tülkéje keresztelő- vagy kézműosmedencével, halakat és kagylót ábrázoló freskóval, mely a hazai román stílusnak kiváló emléke. 1225-ből, a nagy Oros apát korából való az alsótemplom tompacsúcsves boltozata s a felső templom átmeneti stílusú egész törzse. Középheletet foglal el a lébenyi (1210) s a jáki (1286) templom között. Külön ki kell emelnem a még tiszta román stílusban készült díszkaput, az ú. n. porta speciosát. Még a lébenyi kapunál 3-3, a jákinál 6-6, a horpácsnál 7-7 oszlop van, itt 10-10 oszlop párosával helyezkedik el s míg amazoknál az oszlopok közből valók, itt tardenosi vörös márványból. Két-két oszloppárti gyönyörű kidolgozású ívek koronáznak, gazdag faragású szőlő- és levéldísszel, meg emberarcokkal. Az oromzat Szent Márton-képet Storno festette. A porta speciosát Karner Egyed főpát restaurálta 1700-ban.

Anjou-kori a szentély angol hatásra valló csillag-, a Szent Benedek-kápolna cseppköltozata s a meghosszabbított oldalhajók hálóboltozata, valamint Szigfríd (1555-65) és Czudar László (1565-72) gotikus sír-

¹ L. bővebben a Pannonhalmi Szenté, 1926. I. évf. I. sz. 27-28. l. A jeltűző pannonhalmi székesegyház.

emléke. Mátyás-kori a Szent Benedek-oltár mögött nyíló halhólyagdiszú ablak s a Tolnai Máté (1500—1535) főpátságának idejéből való Mária-oltár, meg a keresztükü falékjének renaissance portálja.

A barokk kor emléke a szép barokk-faragású szekrényekkel díszített sekrestye. Az empire-kor toldotta meg két szakasszal a templomot s emelte a tornyot. (49 m.)

A középkorért rajongó romantizmus hozta meg a templom restaurálását 1868—76-ban. Az évszázados vakolat, meszelés eltűnt. Újra előkerültek a gyönyörű pillérek, oszlopok, oszlopfők, gerincek, bordák. Egységbe hozzák az empire-toldást a régivel. Minden, ami új, oltárok, a felszerelés, Szent István, Szent Benedek szobra a legfinomabb anyagból, aranyból, ezüstből, bronzból, márványból, libanoni cédrusból készül s mindenben finom, stílusos munka ragyog. Kruesz Krizosztom főpátnak a lelke és Stornónak a finom érzéke lebeg a restaurált templom falai közt.

A toronynak a rend alapítását és visszafelállítását szemléltető mozaikdísze 1909-ben, Fehér Ipoly alatt, a vertvas kandeláberek, keresztüküfedő pedig 1912-ben Hajdu Tibor főpát rendelésére készülték.

Ha ennek az átmeneti stílusú, lépcsőzetesen emelkedő épületeknek a lelkét sóvárogjuk, úgy találjuk, hogy megvan benne a román stílust jellemző erő, megvan benne a gotikát jellemző magasbatörés, megvan benne a középkori művészetnek az a saját-sága, hogy az építészeti anyagot pompás szerkezettel, szépen csengő ritmikával idealizálja, eszmék hordozójává teszi, képes, szobros ábrázolásaival mélyebb értelmet kölcsönöz neki, áiszellemíti s a műremek objektív, hideg kultusz tárgy helyett teljesen áiszszellemült vallási építménnyé lesz. Antik hagyományok (oszlopláb-, oszlopfel-alakítások), új, gyakorlati technikai megoldások (lépcsőzetesen emelkedő alap, százféle mesterkedés az egyes szakaszok felépítésében, a szimmetriának önszándékos kerülése, a ritmusnak öntudatos keresése), erős naturalizmus az ember-, állat- és növény-ornamentikában, új spirituálisztikus és idealisztikus tartalom a főjellemzői templomunknak. Az ókor naturalisztikus, antropocentrikus világ-nézetével szemben a középkori spirituálisztikus, idealisztikus szellem áll itt diadalát.

A magyar egyháznak abból a korszakából való, amikor még egész kultúránk lelki alapon épült fel. A világegyháznak az a kora teremtetten, amelyben III. Incének nagy szeleme úgy érvényesítette a Krisztusi gondolatot, mint azóta kevésszer. A szédületes magasságokba emelkedő külföldi dómok korának emlékei a pannonhalmi székesegyház imádságos ível. A görög és román építészeten uralkodó dualizmus, a falakban és oszlopokban rejlő tartóerő s a gerendás vagy félköríves boltozatban reájuk súlyosodó teher dualizmusa, merev egymasmellettsége, megkülönböztetheetősége helyére lép templomunkban a felfelé törés monarchikus uralma. Egy párkányvonalon kívül, amely az első emelet magasságában szalad végig a templomon, s a pilléralapzatok, pillérvállak rövid vízszintes vonalain kívül a többi mind függőleges, a sok karcsú oszlop, a sok vékony pálcátog, a keskeny ablakok, a csokorba, csillagba, ékbe szaladó bordák s egyéb szerkezeti elemek a vertikálizmus, a függőleges tagozódás szolgálatában állanak. Az anyag a nehézkedési törvény uralma alól felszabadul s az elvont szerkezeti törvényszerűség uralma alá jut. A kő, mint építészeti elem, az egységes művészi eszme hordozójává lesz anélkül, hogy anyagi hatóerejét elvesztené. Nagyon érdekes a főhajó két-két szakaszának egymással párhuzamosan induló, de főnt egymástól elhalló palcataggal való kapcsolása. Ugyanilyen jelentéget láttam a klosterneuburgi keresztifolyosón. S valamint az egyház és államok életében a középkorban az isteni törvény s az isteni törvényi képviselő egyházi és világi tekintély szabályoz s foglal össze ideális egyetemes egységbe mindent, úgy tartja össze ezt a templomot is valami sajátos, belső törvényszerűség. Így válik székesegyházunk a középkori világnezet megkövesült szimbolumává.

Ha már az építészeti kövek is tudnak beszélni, ha már ezeknek is van lelkük, még ékeesebben, még lelkesebben szólnak a szobrok. Ezek is a spirituálisztikus világnezet szócsöve. Mi a pozitív tartalma a középkori szobrászatnak? Nem a testi szépség, mint a görög szobrászatnak, hanem a szentírás, a teológia, Krisztus és a szentek élete, a megváltás művének csodái. Már Tertullian is szenvedélyesen kifakad a pogány szob-

A XIII. SZÁZADI ÁTMENETI STÍLUSÚ SZÉKESEGYHÁZ

A PANNONHALMI FŐAPÁTSÁG SZÉKESEGYHÁZÁNAK CSILLAGBOLTOZATOS SZENTÉLYE

rászok és festők ellen, akik a testi szépséget keresik alkotásaikban. Szent Ágoston is hangsúlyozza, hogy nem a testben kell keresni a szépséget. A középkori ember szemében a test, a természet lassankint alárendeltebb szerepet kezd játszani a léleknel, a lex Dei diadalmaskodik a lex naturae-n. A templomok szobrai is megtelnek lelki tartalommal, biblia pauperumá, a szegények biblijájává lesznek, a kinyilatkoztatás igazságainak, az isteni örvényeknek hordozói. Szinte nem is a testi szemeknek, hanem a lelki szemeknek készülnek a szobrok. Alélek kultuszának az ápolása a test kultuszának a mellőzésére vezet, az áteredő büntől megmegrontott világ csak akkor nyom valamit a látnak, ha benne az összesség tükröződik vissza, ha valamiképpen szemlélté válik. Ilyen gondolatokkal lépünk keresztfolysónk, templomunk szobordíszal, a középkori szellemtörténet megmatató szimbólumai elé.

Kezdjük a keresztfolysó 1225-ből való gyámkövein a keleti oldalon.¹ 1. Az *ökörfej* legelfogadhatóbb magyarázatát Corblet adja. Szerinte a templom előtt Krisztus kín-szenvedésére emlékeztet, míg az *oroszlán*, mely nálunk a templom egyik bejárója előtt felállított Árpád-kori mosdómedencén, ma szentelvíztartón fordul elő, Krisztus feltámadását jelenti. Hivatkozik Origenesre, a középkor egyik leghíresebb természetrajzi könyvére, a Physiologura, a Természetbúvárna, a középkori prédikációs és himnusirodalomra. Mindkét állatot azért alkalmazzák a templombéjárat előtt, mert Krisztus szenvedése és feltámadása nyitotta meg az emberiség számára az örök életet. Az oroszlánt különben már a pogány időkben is alkalmazták paloták, templomok bejáratánál örnek. A kereszténység tehát új tartalmat öntött ebbe a régi motívumba.² De az *ökörfej* a középkori gondolkodás szerint türelemre is inti a lézadó vért, izzó szenvedélyű embert, a kemény nyak meghajlására, engedelmességre, aláztatra, a dac megtörésére. 2. A *szőlőtő* Krisztusra figyelmeztet: Én vagyok a szőlőtő, ti vagytok a szőlővessző. A szőlőtől sajtolták a bort, mely Krisztus megváltó vérévé változtatva lüdvőt hoz a lélekre. Döbbenetes

realizmusú ábrázolást láttam a malmói dóm egyik középkori kápolnájának freskóján. Folyók a szűret, szórják a présbe a szőlőt, de a présben benne van Krisztus is. Krisztus sebelből hordókba folyik a vér, a papok, püspökök szent áhítattal gyűjtik, a hívők pedig mély sóvárgással vágyakoznak utána. Sánták, bénák, mindenféle szenvedők a szent vértől várnak gyógyulást.³ 3. *Egy majomfűlő torzarc*, 9. *egy meredt szemű, vastag szemöldökű, lapos homlokú, hosszú orrú, széles száju arc az ósbűn munkáját tájrák fel, vagy egyenesen magát az ördögöt ábrázolják. A majomra vonatkozólag érdekes elolvasni a Physiologus tanítását.*⁴

A 4., 5., 8., 11., 14., 15., 18., 24., 28. számú gyámköveken mindenütt *virág* és *növény-díszek* láthatók. Botanikailag meg nem határozhatók, mert erősen stilizáltak. A vallási gondolkodással való kapcsolatuk azonban elvitathatatlan. Szent Hildegardnak, a XII. századi híres, tudós apátnőnek természetrajzi munkájában olvassuk, hogy a gyógyító erejű növényeket a gonoszlelkek nagyon gyűlölik, míg a méregtartalmúakat szeretik. Tehát a növényeknek is nagy szerep jut abban a harcban, amelyet a lélekek a gonosszal meg kell vívni. A XII. századi Szent Flórián-i Rituale a füvek szentelésénél egész sereg olyan füvet sorol fel, amelyeknek a nép gyógyító erőt, itokzatos hatást tulajdonít s melyeknek erejét az áldás csak fokozza. Ilyen értelemben kerültek be a növények a művészetbe is, mint a pszichomachának, a lelki harcnak a fegyverei a gonoszlelkek lincselkedésel, a bűnök ellen. Keresztfolysónk képfaragója is hatása alá került a középkori felfogásnak, mely az ó-és újszövetségi szentírásból kilindulva végig vonul a középkor egész irodalmán, prédikációján, misztériumjátékain stb. Tertullian füzes fantáziával írja le pl. azt a küzdelmet, mely a tisztatlanság, hitelenség, erőszakosság, kevélység legyűrése után a tisztasághoz, a hithez, az irgalomhoz, az aláztatossághoz vezet bennünket.⁵ Programmot ad a IV. századi Prudentius nevű keresztény költőnek Psychomachiajához, melyben szintén élénk színekkel van ecsetelve ez a küzdelem. Nagy érdeklődéssel nézte az erények és

¹ A középkori keresztfolysónk a monostorok a templommal szoros kapcsolatban levő részét, de a monostori életnek is főhelyét. Előzt életrajzok szoros kapcsolatban a templom életrajzaival.

² L. Sauer: Symbole des Kirchengebäudes 221. l.

³ L. Sauer: Symbole des Kirchengebäudes 48. l.

⁴ L. Ethnographie, 1971. 21. l.

⁵ De speculo. c. 29. Higne. l. 660.

bűnök küzdelmét a nép a misztériumjátékokon, élvezettel hallgatta füzes prédikációkban, szívesen látta a művészetben is. Nem egyszer éppen csodás erejű füvek segítségével sikerült a győzelem. A mi képfaragónk is éppen a bűnök ábrázolásaival szemben, az ősbűnök az állatember arcán való kiütésével ellen, az ősi ellenség állandó támadással szemben alkalmazza a gyámköveken a gyógyító, titokzatos erejű növényeket, esetleg mint a szemben levő bűnnel ellentétes erények szimbolumait. Így kerülhetett oda az ágacskával ábrázolt remény, a virággal jelzett béke és igazságosság,¹ az olajággal szimbolizált egyetértés s a pálmával ábrázolt tisztaság.² Így kerülhettek oda a tűzvész és villámcsapás ellen szentelni és őrizni szokott virágok ábrázolásai.³

6. Ítéletes orkán rázza meg ezt a *torzarcof*, szinte kiharap belőle a düh. Mindent összezúzó, felemészítő haraggal tör ránk benne az emberiség örök ellensége, le akarja tarolni a keresztény lélek jóságát, erejét, tisztaságát, hitét, reményét. Szinte érezzük, hogy vele szemben természetfölötti védelemre van szükségünk, amit a már létredevezett szemközti gyámkövek bizonyára jeleztek is.

7. Egy katona és egy polgári öltözött ember küzdenek egymással. Ilyen küzdők a bécsi Szent István-dóm portáljének leckeoldalon is vannak. Ezeknek a küzdelmeknek éppen a templom bejáratjánál mélyebb jelentősége van. Benn a béke, kívül a harc. A léleknek sok küzdelmet kell megvívnia ősi ellenségével, míg beléphet Isten templomába.⁴

8. A gyámkő tetején töredezett levélisz aljában fintaahal, pillip-féle tengeri állat. Talán a Physiologusnak a tuskés vagy vitorlás hala, amely a hajókkal egy ideig versenyez, de nem bírja a küzdelmet s jelképezni akarja azokat a keresztényeket, akik a szentek példájának követésében elfáradnak s a menyirel haza kikerülőjébe el nem juthatnak.⁵

9. Három fölfelé törő gyík közvetlenül a *porta speciosa* közelében. A Physiologus a

gyíkról azt írja, hogy ha megöregszik, meggyöngül mind a két szeme. Ekkor kelet felé néző falra megy s egy nyílásán kibúvik s tágira nyitott szeme visszakapja látását. A középkori ember gondolatvilágának megfelelően hozzátesszi a tanítást: Te is, ember, ha szíved szeme gyengül, fordulj az igazság napja, keletje, Krisztus felé, hogy szívfedben újra felkeljen az igazság napja. Igazán szép s a középkori iskolás műveltségű emberek számára világosan érthető szimboluma a templomba törekvő, Krisztust kereső lelkeknek.⁶

11–12. A *porta speciosa* dűsnedvű szőlőkoszorujának szimbolikus értelmét már ismerjük. Krisztus megváltó vére csorog róla lelkünkre. A két férfira a koszorú tövében külföldi analógiák szerint apostol- vagy prófétájak. De a gonoszlelek itt sem nyugszik. Ott van az iv legmagasabb pontján. Szemében ott csillog a marás gonosz öröme. Szája megnyílik, bármely percben készen van az elnyelésre. Gondolhatunk a hívőket fenyegető eretnekségre is.⁷

13. *Sámson*, amint erős vállán tartja a gyámkövet, hol az erősség sarkalatos erényének a szimboluma, hol meg a pokolkapuin győzedelmeskedő Krisztusnak az őszöveségi prototípusa.⁸

16. A *kecskeszakállas zsidóarc* a lex mortifera, a halálithozó törvény képviselője az élet, a megváltás kapujában, a megátalkodott hinni-nem-akarás példája.⁹

17. A Mátyás-kori (1486) *restauratornak* korbü ruházatú, spanyolgaléeres, nemes arcvonású, hosszúhajú, nagyszakállú alakja. Balkezelével szakállát fogja, jobbját lábán pihenteti.

19. Dundi *gyermekfej*. Torkos szájával mőhőn szívta anyja tejadó emlőjét, mőhőn szívta az életet, a hús-, csont-, vérvilágot. Az érzéki, a torkos, testí ember képe.¹⁰

22. *Élveteg kifejezésű torzarc*, 23. *fanyor csuklás barátarc*, 26. *denevérű torzarc* szájja körül mély árkolással, mind a három a szenvedélyektől meggyötört, megkínzott, az ördög igájába hajtott érzéki, irigy, kaján lélek képe.¹¹

¹ Seuer I. m. 248. l.

² Seuer I. m. 248. l.

³ Franz: Kirchliche Beseidelungen im Mittelalter. 496.

⁴ Erläuterung über die romanische Symbolsprache und die Bilderreliefs von Schöngörbern in Niederösterreich und St. Stephan in Wien. Von Dr. Ignaz Demser, Wien. Die christliche Kunst. 1928. 176. l. — *Mytha csak az a Krisztus katonája öltene testet köben, akiőt Szent Vazul becsüli egyik munkájában. (Aldomott. ad filium spirituum.)* L. Seuter. Die Sonntags-episteln. 54. l.

⁵ Ethnographia XXXII. 29. l.

⁶ Ethnographia XXXII. 18.

⁷ V. ö. Die christliche Kunst. 1928. 178. l.

⁸ Seuer I. m. 241., 246. l. Bde. 16. 22–26.

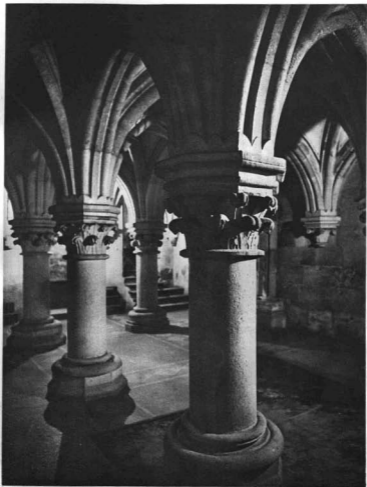
⁹ Seuer I. m. 263.

¹⁰ Kraus: Christliche Kunst. II. 1. 394. l.

¹¹ Kraus: Christliche Kunst. II. 1. 394. l.

A XIII. SZÁZADI PANNONHALMI ALSÓTEMPLOM SZENT ISTVÁN SZÉKÉVEL

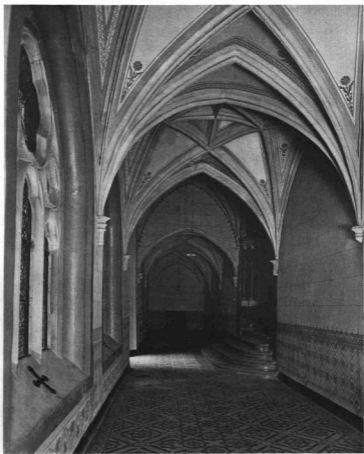
A XIII SZÁZADI ALSÓTEMLŐM

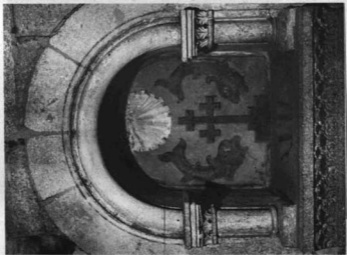
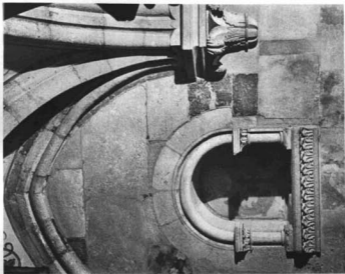
SZIGFRID APÁT XIV. SZÁZADI GOTIKUS SÍREMLÉKE

AZ 1228-BÓL VALÓ ROMÁN PORTA SPECIOSA SZENT MÁRTON KÉPÉVEL

A GOTIKUS KERESZTFOLYOSÓ XIII. SZÁZADI ROMÁN GYÁMKÖVEKKEL

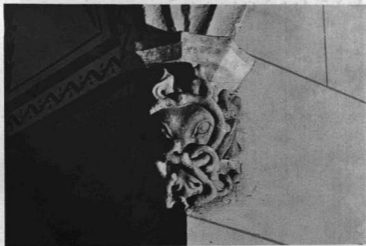
A PANNONHALMI ALSÓTEMPLOM ROMÁN RÉSZLETE 1187-BŐL

A KERESZTŐLYOSÓ 6. SZ. GYÁMKÖVE: TORZARC

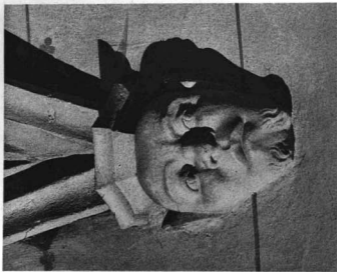
A KERESZTFOLYOSÓ 7. SZ. GYÁMKÖVE: KÜZKÖDŐK

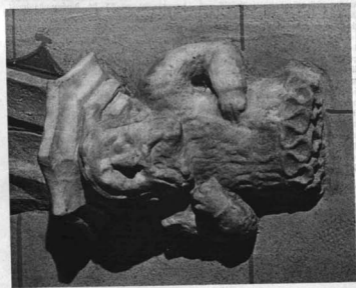
A KERESZTFOLYOSÓ 1. SZ. GYÁMKÖVE: ÖRÖRFEI

A KERESZTFOLYOSÓ 21. SZ. GYÁMKÖVE: TORZARC

A KERESZTFOLYOSÓ 16. SZ. GYÁMKÖVE: KECSKESZAKÁLLAS ZSIDÓÁRC

A KERESZTFOLYOSÓ 11. SZ. GYÁMKÖVE: SÁMSON

A KERESZTFOLYOSÓ 17. SZ. GYÁMKÖVE: AZ 1486-IKI RESTAURÁTOR

kapcsolatban. 60. A jobb első lábával a farkát fogó szalamanderről újra a Physiologus tanítását vesszük elő. 61. Szerinte a szalamander, a foltos tűzlobó nagyon hideg állat. Ha tűzbe esik, vagy tűzbe dobják, a tűzet azonnal kioltja. Hasonlóképpen az igazságos embernek sem érhat semmi veszély. Ezért maradt a három ifjú, Ananiás, Azariás és Mízael, Dániel három társa, a szokotnál hétszerite jobban fűtőt kemencében is sértetlen. 62. A szőlőlevél fűrtel Krisztus megváltó véréit jelenti. 63. A negyedik szakasz pillérialapzatán kereplőt találunk. Ilyen kereplővel figyelmeztették a belpoklosok a járó-kelőket rettenetes bajukra s intették őket óvatosságra. Ez a kereplő a bűnbepoklosságtól igyekszik távol tartani a híveket.¹

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a nép bejárójánál levő Árpád-kori vörösmárvány szentelivízartiót, mely eredetileg medence volt. Csurgó vizénél mosták meg kezüket, frissítették fel arcukat az éjeli zsolozsmára menő szerzetesek. Oroszlánfej és két emberfej díszül. Az oroszlan a keleti hagyományok szerint templomörként is szerepel, de itt Krisztust, Jüda győztes oroszlánját személyesíti,² a mellette levő arokban Mózeset és Elizeust sejtem egy régi képcsoport és bibliai vonatkozások, vízcsodák alapján. Egy XIV. századi Concordantia Caritatis, mely Lilienfeldi Ulrik apáttól származik s bizonyára régibb szentírásmagyarazatokra támaszkodik, Vízkereszt nyolcadára egy érdekes képcsoportot állít össze, amelyben a Jordánban megkeresztelkedő Krisztus mellett Mózes és Áron s Elizeus és Illés van ábrázolva ezzel a felírással: Germanus lavit Moyses et pontificavit. Eliseus undas fundebat, prophetam cum faciebat. Mózes vizet önt Áron fejére, Elizeus pedig Illés kezére. Kraus: *Christliche Kunst*. II. 1. 277. I. Lev. 8. 6. Mózes Áront és fiait a főpapi konsekráció előtt megmossa. Különbösen is Mózesnek és Elizeusnak is több vízcsodáját említi a Szentírás. II. Kir. 2., 8., továbbá 2., 19–22.

Igyekszünk a középkori transzcendentális gondolkodás szellemében, a kor kütfői alapján végigmagarázni a pannonhalmi székesegyház s a keresztfolyosó szobordíszzeit. Kerestük a kulcsot megértésükhöz. Épté-

szetileg illüktető ritmust találtunk a kövekben, tartalmilag harcot, küzdelmet, emelkedést az ég felé. Krisztus, az Úr, áll szemben a keresztfolyosón az ördöggel, a bitorlóval, hulló lelkek, bűnrabok az égbetörő erényekkel. Egyik félen a fölrázott kaos gomolyog feldúlt arcvonásokon, a másik félen erő, tisztaság, kegyelem, megváltás, szeretet szeplőtelen virágszimbólumal nyílnak. Kinn a keresztfolyosón harc, benn az Isten házában olyan végtelenhívás, melegvédelem, eltakaró szent nyugalom vár a zaklatott lélekre. Proféták, apostolok, a kinyilatkoztatás hordozói, világbirodalmak urai, magyar királyok visznek el bennünket Isten trónjához. Ezen a nagylelkűtől dombon még nagyobb lélekzettel emelkedünk az ég felé.

A barokk kor Pannonhalmán.

Míg a renaissance kor művészete csak néhány részlettel van képviselve Pannonhalmán, addig a barokk kornak nagyszabású művészete, új szellemi áramlata szép emlékeket hagyott maga után: az ebédlőt, a palotát, a sekrestyét és faragott szekrényeit, a Boldogasszony-kápolnát és a kertt házat.

Az 1754-ből való ebédlő építészetileg két emeletnyi magasságú pompás, egységes téralkotás, melybe négy nagy ablak árasztja be szimmetrikusan a világosságot. A festő a valóság egyszerű illúzióját keltő, pillérekben nyugvó, ablakoktól áttört kupolás épületet festett beléje. A pillérekre stukkókeretekbe foglalja gobelinszerű freskóképeket akasztott, a falakra pedig medaillonképeket s tenulsgos jelenetekben gazdag emblémákat alkalmazott. A fennmaradt terei finom stukkódísz tölti ki ünneplés páfoszban hullámozó vonalaival. A nagy művészlet egységbe olvadó hatás alól, amelyben egyként van része a tér szépségének, a plasztikai és festészeti dísz elevenségének, nem tudja kivonni magát egyetlen szemlélő szem.

Az előkelő vendégek lakosztályául szolgáló palota bolthajtásos termelnek XVIII. századi freskóirlandjai varázos vonalvezetésükkel jólesően hálózzák be a szemlélő lelket.

A Hármasdomb déli emelkedésén a barokk stílusú Boldogasszony-templom, a bencések temetkezőhelye, hajdan Tarisnyavár, 1720–24-ből. Főaltárképét *Kégl*, a szentélyt s a két mellékolár képét *Dorf*

¹ Pál országhírdőnek 1547-ben a budai káptalanhoz írott levelén vizsgyóként szerepel a kereplő. Rendű levélvár.

² Gen. XLIX. 9. Apoc. V. 5.

AZ ALSÓTEMPLOM EGYIK GYÁMKÖVE: OROS APÁT FEJE (30. SZ.)

meister festette. A főoltárkép az assumpció, a mellékoltárok képe Szent Benedek halála s Krisztus föltámadása. Szép gondolat jut tehát művészi kivitelre: Szent Benedek fia a Szűz Anya pártfogásában bízva várják a boldog föltámadást.¹

Festői hatású a mansarde-tetejű kerti ház a tekepályával. A kert azonban, amely körülveszi, már nem a napkirály szellemének kisugárzása, nem szabályosan nyírt fűjú barokk kert, hanem szabadnövésű fák bájos csoportjaiból alakuló, szép távlatokat nyitó, nagy virággyakkal díszített angolkert, Rousseau naturalizmusának, a József-nádorkori átalakulásnak, új szellemnek a lecsapódása.

Az empire stílus Pannónhalmán.

A természetet utánozó kerti mellett megjelent az újból újjászülötő görög világ művé-

szete is, az empire. Klasszicizáló stílusban épült 1829—52-ben a templomtorony, az esztergomi bazilika kupolójának édestestvére, a kismartoni születésű Páczk János Mihály alkotása.¹ Klasszicizáló stílusban újultak meg a székesegyház márványoltárai. Ugyan ebben a stílusban dolgozott az oltárképek festője, Füger Henrik is, a bécsi akadémia igazgatója. (A székesegyház restaurálásakor a szép kidolgozású oltárok a szomszédos Nyalkára kerültek. A főoltárkép helyére Gutschnak a műve került 1872-ben. A mellékoltárok képei nagyon rongált állapotban vannak s elég gyengék.)

Klasszicizáló stílusban építették Engel és Páczk 1824—1832-ben a könyvtárat is, mely nemcsak nyugodt vonalvezetésével, finom arányaival, de színhangulatával is a stílus legjobb alkotásai közé tartozik. Az ebédülő nyugtalan vonalaival, erős, telt színeivel szemben éppen ellentélesen hatnak a könyvtár nyugodt geometriai vonal-

¹ Bogner Mihály nyúl fiaztató írja Sely szombathelyi püspöknek Dorfmesteről 1786. május 29-án: „Szombathelyre jött, a klastrom mellett levő templomban az Öregoltár Szentkeresztmáti írásával fogta kiékesíteni, ezenkívül két lateráni új oltárt ugyanazon templomba fog készíteni, Apát érő öngyógyával ezek írást már végezt. Dr. Kapossy János ér szives közlése.

¹ A torony mozaik képét, a rend alapításának és visszaillesztésének meszoz straggogó magasztalását, Fehér Jpdy készítette 1909-ben. Roth, N. Á. Á. alkotása.

vezetése, lefokozott, arany, rózsaszín, hamuszürke színel a berakásos cseresznyefaszekrények szelíd fénylítésrel.

A káptalan.

A rendiíma-és gyűlésterem újrenaisance márványburkolatát és stukkódíszét 1914-ben nyerte Hajdu Tibor főapátsága idején. A márványburkolat helyenként úgy hat, mint valami gazdag színezésű akvarell-kép. A képeket *Thury Gyula* festette. Az oltárkép Jézus Szíve, amint Alacoque Margitnak látomásban megjelenik, a mennyezetkép Szent Benedek családjának hódolata a Boldogságos Szűz előtt, az egyik oldalfalat Szent Benedek, Maurus és Placidus képével az engedelmesség csodája díszíti. A szőlő művészetek faragott főgyfapadok szintén hozzájárulnak a terem monumentális hatásához.

Pannonhalma műkincsei.

1. Szent István alapítólevele. Magyar becénés és egyben nemzeti ereklye, Pannonhalmát Magyar Montecassinóvá avató kiváltságlevelé s a somogyi ispánság fizedelével, sok bírtokkal és a pozsonyi vámharmadad gazdagító adománylevelé. Évszázados izzó diplomatikail harcoknak középpontja, a magyar tudományos oklevélkritika megindítója. Legkiválóbb diplomatikusaink tanulmányozták s Fejérfapataky László és Erdélyi László a hitelesség külső és belső ismertető jeleinek magas szintű diplomatikail vizsgálata alapján Szent István 1001-ből való hiteles oklevelének tartják. Karácsonyi 1050 tájáról keltezi, Szentpétery pedig az eredeti hiteles oklevél interpolált utáztatának nézi s az eredeti oklevél keltét 1002-re teszi.

2. Egyházi ruhák és a koronázó palástnak mintája. Magyarország egész művészettörténetén, a magyar művészettörténet minden ágán végig kellene mennünk, ha Pannonhalma műkincseit igazán értékelni akarunk. Szent László összerfása szerint a templomfalakat szőnyegek borították. Volt köztük ezüsthímzésű is. Volt egy arany, négy ezüst, két elefántcsont ereklyetartó, tíz oltárra való aranykereszt az üdvözítő alakjával. A huszonegy román stílusú kehely közül 13 színarany, 3 pedig drágakövekkel ékes. Volt negyvenegy harangidomú arany- és selyemszegélyű miseruha. De a többi felszerelés is méltó volt a hely

szentségéhez. A középkori és újkori gyarapodást folytatólagosan meg lehet találni az 1518-tól ismételten felveit s a felosztalás idejéből való leltárókban. Rengeteg műkincs van felsorolva ezekben. Sajnos, az idők viszontagságai, de főleg a József-kori felosztalás széjjelszört mindent.

Még az 1699-leltárunk is a szent királyok korából való 11 különböző színű, részben gemmákkal ékesített, remek szövésű kazalóról beszél. Az 1708-I leltár szerint két fehérszínű kazalát Szent István palástjából alakítottak át. Novák Krizosztom, az 1802-ben visszaállított rend nagyműveltségű és műérzékű főapátja, a felosztalás előtt még saját szemével látta a hosszú, egészen bokáig érő Szent István-kori 9 kazalát. Őrizte a főmonostor Szent Imre palásijának a maradványait is. Ezek azonban a kótyavetyelés alkalmával mind eltűntek.

A nagy pusztulásból mégis megmaradt az 1051-ből való festeti díszű, finom bizzusz-selyem palást, mely a koronázó palástnak mintájával készült.

A koronázó palást és vele együtt annak mintája, a pannonhalmi palást körül már egész nagy irodalom tornyosul. A régeket nem is említem. Bocknál kezdem, aki alapvető munkájában¹ Franciaországban, Németországban, Olaszországban végzett tanulmányok alapján történelmi fejlődésben tárgyalja az egyházi ruhákat s mint gyűjtő is 600 darabból álló, VIII–XVI. századi ruhagyűjteményre tett szert. Művének I. 157. lapján a legrégibb s egyben a legmagyszerűbb hímzésnek nevezi a koronázó palástot. Ezzel indul meg nyugaton az egyházi hímzés művészete nagy és önálló útjára. Csodálatos technikájú aranyhímzésű? Gizella királynénak tulajdonítja.

A pannonhalmi palástot ezen világhírű kézmunka prototípusának mondja, amely a legfinomabb bizzusz-selyemre² van festve gyengéd növényi színekkel, hogy mintál szolgáljon a Szent István és Gizella által 1051-ben a székesfehérvári templomnak aján-dékozott kazala számára. Nagyrdekességű, hogy a készítés és ajándékozás évs is

¹ Geschichte der liturgischen Gewänder des Mittelalters. Bonn, 1909.

² Velcs László S. I.: Vándorleltársalm az egyházi művészetről. Budapest, 1912.

³ Bizzus, görög szó a héber hoz vagy az arab hozz szóból (?), finom ruhaanyag, legtöbbször vászonnál vagy gyapjából.

rajta van a kazulán is, meg a mintáján is. Szerinte alakok tekintetében mindkettő teljesen azonos. Helyesen észleli azt is, hogy a koronázó palást mai formájában csonka. Egész alakok át vannak metszve, egész darabok estek áldozatul a kazulából palásttá való átalakításnak. Az átalakítás idejére nincs feltevése. A palástra csak hevenyében, ürva öltésekkel ráerősített galléri, parudt — alakját, díszítési módját tekintve — humerale, vállkendő művészien díszített felső szegélyének tartja.

A pannonhalmi palást jelentőségét abban látja, hogy egyes leszármazottja a római toga pictáknak és tunica pictáknak, amelyek nemcsak himzettek, hanem festettek is lehetnek. Élő bizonyítéka e palást annak a szokásnak, hogy egészen a XI. századig festettek vagy dűcök segítségével színes rajzokkal díszítették a finom ruhadarabokat. De, hogy csak a XIV. századi firenzei krónikákra hivatkozzam, e szokás később sem veszett ki. A palást rajzaiban ügyes bizánci udvari festő munkáját sejli. A növényi színek annyira áttiták a szövetet, hogy az alakok a fordított oldalon is kivehetők. Hogy a palást régisége és leheltszerű finomsága mellett is jókarban van, annak köszönhető, hogy XVIII. századi vörös tafota-selyembélssel van ellátva s a szakadozott részek sarga selyemfonállal vannak rávarrva.

Fontos bizonyítéka e két palást annak a szerepnek, amelyet a festészet és himzés az egyház szolgálatában már a XI. században játszott. Belelátunk az akkori műhelymunkába. Milyen nagyszabású készülődés előzte meg a himzést: a színek összeválogatása, a szövés, az aranyszálak elkészítése, az eszmei tartalom megállapítása, a kompozíció, a rajz, a festés s csak azután következett a himzés munkája. Mindezt egy ember nem is végezhetné, hiszen ez a munka gazdag alkotó fantázián, rajzoló-, festő-, himzőtehetségen kívül még alapos teológiai, tudományos képzettséget is föltételezett. Külön veszi tehát az auctort és factort s a pannonhalmi palást megtervezőjének, festőjének valamelyik ügyes, bizánci udvari festőt, a koronázó palást himzőjének magát Gizella királynét tartja.

Bockon kívül a németek közül még Braun foglalkozik a koronázó palással¹ és különö-

sen kompozicionális művészértékét domborítja ki. A palást képeinek kompozíciója messze kiemelkedik a kor egyéb egyházi ruháinak képszerkezetel között. Felülmúlja még a bambergi dóm híres császárkazuláját is. Mint a középkori kazulák méreteinek pontos ismerője, rögtön észreveszi, hogy itt egy, a palásttá való átalakítások megcsontított kazulával van dolga s valószínűnek tartja, hogy a palástot díszítő négy vízszintes szférán, az angyalok, a próféták, az apostolok s a mártírok szféráján kívül még egy ötödiknek is kellett lennie, a hitvallókkal és szűzekkel, amelyből az átalakítás után csak a palást elejének csattartó szalagja maradt fenn néhány alakkal. A pannonhalmi palást festett díszetek azonosságát a koronázó palást hímes díszivel ő is elfogadja, de hogy a pannonhalmi palást mintája-e vagy másolata a koronázó palástnak, ehhez a kérdéshez nem mer hozzászólni, mert nem látta.

Magyar részről Ipolyi Arnold² és a millennium alkalmával Czobor Béla³ írta a koronázási jelvényekkel kapcsolatban a palástról. Ipolyi szorosan csatlakozik Bocknak a véleményéhez. Ha tesz is néhány ellenvetést, ezekről maga is elismeri, hogy inkább csak apróbb nehézségek. 1. Az ábrák és a feliratok betűi egy-két helyütt több, bár csekélyebb jelentőségű eltérést mutatnak. 2. Miért vágták ketté a mintául készült kazulát is, mikor a himzett kazulát koronázó palásttá alakították? 3. Sokkal élénkebbek a színek a pannonhalmi paláston. 4. Nem a pannonhalmi palást-e a II. Mátyás alatt a pápa számára készített másolat, amely azután később esetleg visszakerült Bécsbe?

Czobor Béla már határozottabban kimondja, hogy néhány eltérő részlet „megingatni látszik Bocknak a tételét. Az előmlinta ugyanis több részletében gyarlóbb és értelem nélkül való, melyről pontosabban aligha készíthettek még a legkiválóbb mesterek sem. Valószínűleg meg kell elégednünk majd azon eredménnyel, hogy a festett bisszus-szövet a mai koronázó palástnak régi másolata. Lehetséges, hogy akkor készült, amikor a miseruhát palásttá alakították át s előbb ezen a mintán próbálták meg az átalakítást. Kétségtelen azonban, hogy mint régi, talán

¹ Ipolyi Arnold: A magyar szent korona és a magyar koronázási jelvények műtörténeti leírása. Budapest, 1896.

² Dr. Czobor Béla: A magyar koronázási jelvények. Budapest, 1906.

³ Die liturgische Gewandung, 1906, 229—30 l.

Árpád-kori másolat, művészettörténeti szempontból továbbra is méltánylásra tarthat igényt." Czobornak a véleményéhez csatlakozott Gyulai Rezső is a rendtörténetben.¹

Vegyük sorra az ellenvetéseket.²

1. A koronázó palástnak az Ipolyi művében megjelent másolatát s a pannonhalmi palástot motívumról motívumra, betűről betűre összevettem s csak apróbb eltéréseket találtam. A pannonhalmi paláston ilyen kis hibák vannak: Daniel, Betrus, Pamtallom, Sephanus, Judás neve mellett ki van hagyva az apostol szó rövidítése. Ebben különben is következetlenséget látunk, hol Ap., hol Aps. az apostol szó rövidítése. Azt hiszem, a mintának ezeket a hibáit hímezés közben minden nehézség nélkül ki lehetett javítani. Ezekkel szemben sokkal nagyobbak az én nehézségeim. Az apostolok és a mártírok szféréját elválasztó szalagdíszes a pannonhalmi paláston öt kutyá, 3 nyúl és 1 szarvas, a koronázó paláston 9 madár és 8 oroszlán van lombok között. A próféták sorában pedig a pannonhalmi paláston Hoseas neve és alakja is szerepel ilyen formán: Esaias, Hoseas, Johel, Amos, a koronázó paláston Hoseas nevét egyszerűen kihagyják s így alakul a sor: Esaias, Johel, Amos és egy névtelennek az alakja. Ezeket az eltéréseket abból az elméletből, hogy a pannonhalmi palást volt a minta, meg lehet magyarázni a hímezés közben eszközölt változtatással, de azon elmélet alapján, hogy a pannonhalmi palást másolat, semmiképpen sem. Hogyan hozott a másoló egészen új prófétát a sorozatba, hogyan másolt nyulakat, szarvast kergető kutyákat az oroszlán és madarak helyére? Ekkora változtatást a másoló alig engedhet meg magának, míg ellenben az ügyes hímező nincs annyira kötve mintájához. Itt mindjárt Czobornak is megfeleltünk.

2. Miért alakították át a Szent István és Gizella-féle hímezett kazulával egy időben a festett mintakazulát is palásttá, holott erre a koronázásnál nem volt szükség? Ugyanazon okból, mint a másolatelméletnél, hogy ezen eszközüljék a próbavágásokat s a paruraszerű új gallérnak a ráillesztését. Összehasonlítottam a pannonhalmi palástnak és

gallérjának az anyagát s azt találtam, hogy a paláston a selyemszálak vastagabbak, fél centiméterre csak 12—15 szál esik, a galléron a szálak vékonyabbak s így fél centiméterre 15 szál esik. Ha egy időben készültek volna, bizonyára egy anyagból is készülték volna. Összehasonlítottam a festékanyagot, a festés technikáját, a sflust, legalább is száz év választja el őket egymástól. A palást festője kék, zöld, sárga, sárgásbarna színekkel, erős kontúrokkal, a gallér festője világossárga, kék, nefelejcskék, fehéressárga színekkel dolgozik. Egészen más az esetkezelés is. Míg a palást figurális díszeln az erősen hangsúlyozott kontúrok uralkodnak, addig a galléron az állatsteken, növényágak végein, közelin egyenkint, hármásával elhelyezkedő nefelejcskék pöttyök jutnak nagy szerephez. A palást festése még egészen bizánci iskola, a galléré tiszta román. Összehasonlítottam a pannonhalmi palást gallérját a koronázó palást galléréval is. Ebből meg kitűnt, hogy a legutolsó pontig egyeznek, de míg a pannonhalmi palást paruraszerű gallérja festett, a koronázó palásté hímes. Tehát egyik gallér sem volt soha díszes humerale-szegély, mint Bock véli, hanem a pannonhalmi palást gallérja festett mintául készült a koronázó palást hímes gallérjához, amint valamikor a festett kazula is mintául készült a hímes kazulához. Az átalakítás pedig, amint a gallérok tiszta román díszítőmotívumal mutatják (félkörves csarnokokban az élet fája madarakkal, pávákkal, griffekkel, mókusokkal), a XII században történt.

3. Hogy a pannonhalmi palást színei sokkal élénkebbek, mint a koronázó palásté, azon egyáltalán nem lehet csodálkoznunk. Nem volt kitéve annyi viszontagságnak. 1545-ig Székesfehérvárott volt. Innen a török veszedelem elől a bécsi udvari kincstárba vitték. A kincstárnak Mária Terézia idejében megújított rendezése alkalmával France József hivatalnok értékéhez mérten a becselebb kincsek közé helyezte, Fröllich Jezsuista atya lerajzolta s Balassa kiadta.¹ Mária Terézia pedig Szent István ősi monostora iránt való kegyeletből az 1775-i látogatása után Plier József ozerói püspök, győri kanonok újján elküldte Pannonhalmának ajándékba a „Gí-

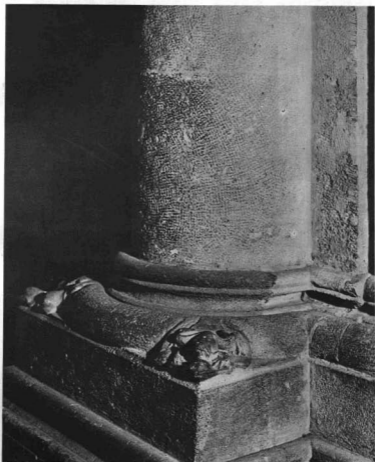
¹ Erdélyi László ír.: A pannonhalmi Szentpálos története. I. 519—520. l.

² Híllásos emlékszem itt meg Zalán Menyhért rendfőnömről, aki a részletekutatásokban nagy segítségemre volt.

¹ Casalee S. Stephani vera imago. 1784. Henszlmann: Magy. rég. emlékek. II. 94.

A SZÉKESEGYHÁZ 61. SZ. PILLÉRTALPZATÁNAK DÍSZJE: SZALAMANDER

A SZÉKESEGYHÁZ 60. SZ. SAROKKÖVE: LEVELI BÉKA

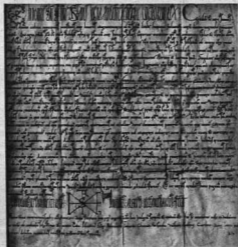
BAROKK KERTIHÁZ (XVIII. SZ.) A PANNONHALMI ANGOLKERTBEN

A PANNONHALMI EBÉDLŐ 1734-BŐL

AZ ÚJRENAISSANCE KÁPTALAN (1914–16) THURY GYULA KÉPÉVEL
(AZ ENGEDELMESSÉG CSODÁJA)

A PANNONHALMI ALAPÍTÓLEVÉL 1001-BŐL

zella királynétől Szent István számára készített házipalástot*, mint Czinár Mór hibásan feljegyezte.¹

A rendnek 1786-ban történt feloszlatásakor Somogyi Dániel főpát és a rendtagok a palástot a kegyelet csókjával illetve átadták Szily János szombathelyi püspöknek azzal a kikötéssel, hogy a palást a rend visszaállítására esetében Pannonhalma birtokába szálljon. Az isteni Gondviselés nem engedte, hogy a magyar Montecassino sokáig börtön legyen. 1802-ben Ferenc király új munkakörrel, nagyobbarányú tanári munkával visszaállította a rendet s Novák Krizosztom, a visszaállított rendnek a főapátja Szily János rokonától, Eölbél János szombathelyi kanonoktól újból átvette (1804) a drága emléket. Attól kezdve a bécsi és a milléniumi kiállítások leszámítva a legfőbb gonddal őrzik Pannonhalman.

Ezzel szemben a koronázó palást az orsoval fűzesben sokat szenvedett, ahova 1849-ben Szemere miniszterelnök ásatotta el. A régiségtől is megfakult színeit a nedveség még jobban megrongálta.

4. Nem a pannonhalmi palást-e a II. Mátyás alatt a pápa számára készült másolat?

A másoló mindig visz bele a másolatba valamit a saját korában gyökerező egyéniségből, a korszakemből. Ebben a festett palástban pedig egyetlen vonás sincs a barokkba lendülő XVII. század minden régi stílus irgalmatlanul leigázó szelleméből. Pusztán paleografiai szempontból nézve pl. a palást majuszkulált már az átalakítás-korabeli másoló is másképp írta volna, ha másutt nem, egy-két kritikussabb betűnél felülentül megcsúszott volna a keze, a kor szabadabban kibontakozó művészi felfogása is bizonyosan érvényre jutott volna. Összehasonlító kritikai szempontból még átalakítás-korabeli másolatnak sem mondható, nemhogy XVII. századának.

Ezek után teljes meggyőződéssel csatlakozom Bocknak a felfogásához, hogy a pannonhalmi palást eredeti kazala formájában a Szent Istvántól és Gizellától az 1051-ben Székesfehérvár egyháznak ajándékozott hímzett kazulának festett mintája, sőt megtoldva azzal, hogy kétszeresen is mintája, mert a hímzett kazulának koronázó palástját való XII. századi átalakításakor ezen végez-

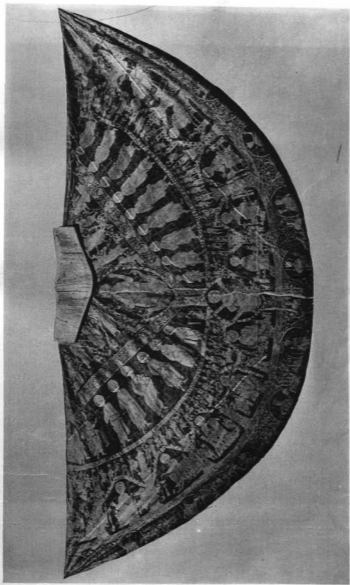
ték a próbavágásokat s paruraszerű festett gallérja szerint hímezték a koronázó palást gallérját is, ilyen látószögből nézzük most már a pannonhalmi palástot.

Létét annak a nagyszabású művészeti fellendülésnek köszönői, amely nyugaton a X. század vége felé II. Ottó császár alatt a bizanci származású Theofana császárné korában bizanci hatás alatt megindult, de ebből csakhamar ki is bontakozott. Minden krónikánál beszédesebb emléke e palást annak a művészeti életnek, amely II. v. Szent Henrik császár nővére, Gizella királynéknak magyarországi tevékenysége nyomában felsarjadt a királyi udvarban s a veszprémvölgyi apácák kolostorában. A XI. századi kora román képírásnak egymagában álló emléke e mű. Hogy szerzője nem feltétlenül bizanci udvari festő, mint Bock véli, mutatja a Pantallion névnek az frása. Görög embernek még véletlenül sem hibáz rá az esetje a szóvégi *pa-re*, mert ez a görög nyelvben egyáltalán nem fordul elő. Ötvenéves múltja van ekkor már a nyugati művésziskolának, nem kell okvetlenül keletre menni palástunk mesteréért sem. Nagybecsű ereklyévé teszi a palástot az is, hogy a kor szokása szerint fentartotta számunkra a donátor-család képét, István király, Gizella királyné és az éppen abban az időben (1051) elhunyt Imre királyfi portraitját.

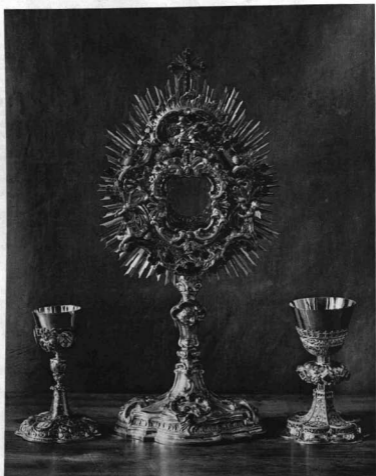
A palást jelen alakjában 1'342 m m., 2'97 m sz., kerülete 4424 m. A koronázó palást mérete 1'345 m m., 2'685 m sz. A palást gallérja 21 cm h., 60 cm sz. A kapcsolnyúlvány 15 cm h., 45 cm sz. A palást félkörívalakú, nyolc darab, 44 cm szélességű selyemszövetből van összevarva.

Ami szerkezetét illeti, négy szférában tárul fel előttünk Krisztus dicsősége, a *Maiestas Domini*. A felső szférában, a keresztvilla háromszögében ovális keretben, mandorlában trónol az Úr. A mandorla keretének a feltrása ez a *leoninus* vers: *Hostibus en Christus prostratis emicat altus*. Az ellenségein győzedelmeskedő Krisztus fennen ragyog. Lába zsámolya oroszlán és sárkány, a halál és a pokol. A háromszög balkézre eső mandorlájában újra Krisztus van e feltrással: *Dat summo Regi famulatum concio coeli*. Az égi gyülekezet hódol a legfőbb királynak. Két álló angyal tartja a mandorlát, kető

¹ Czinár kézirata, I. 424.

A KORONÁZÓ PALÁST KÉTSZERES ELŐMINTÁJA 1031-BŐL.

SODRONYZOMÁNCOS GOTIKUS KEHELY 1482-BŐL (MÁTYÁSKEHELY),
ZOMÁNCOS, TRÉBELT BAROKK-KEHELY ÉS A SAIGHÓ-FÉLE SZENTSÉGMUTATÓ 1738-BŐL

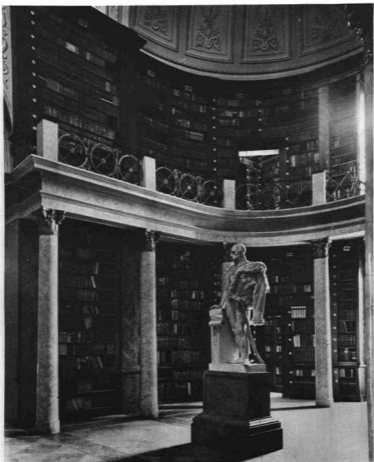
A XVI. SZÁZADI RENAISSANCE ÉBENFA EREKLYETARTÓ
ZOMÁNCOS DÍSZÍTÉSŰ ARANYSZOBROKKAL

XVII. SZÁZADI ÉBENFA SZÁRNYAS HÁZIOLTÁR

ÉBENFA KERESZT, ELEFÁNTCSONTFARAGÁSÚ KRISZTUSTESTTEL. (XVII. SZ.)

KÖNYVTÁRI RÉSZLET A REND VISSZAÁLLÍTÓJÁNAK, I. FERENCNEK
'KLIÉBERTÓL' VALÓ SZOBRÁVAL

KÖNYVTÁRI RÉSZLET AUGHUSZTUSNAK S A KLASSZIKUS IRÓNNAK KLIERTERTŐL VALÓ KÉPCSOPORTJÁVAL

AZ EMPIRE STÍLUSÚ TORONY 1909-BÓL VALÓ MOZAIKKÉPE;
az 1850–1882. évek közötti e helyi volt dombormű nyomán készítette *Roth Miksa*

SIMON BENING (1485/84—1561) KÖRE: HÓRÁS KÖNYV EGYIK LAPJA

SALZBURGI ISKOLA: A PFANNBERGERI VÁR MISSALÉJÁNAK KÁNONKÉPE. XV. SZ. VÉGE

MAULBERTSCH ANTON (1724–1796):
SZŰZ MÁRIA LÁTOGATÁSA ERZSÉBETNÉL. Sainvázlat

MAULBERTSCH ANTAL (1724–1796): SZENT FERENC EXSTASISA. Szinvázlat

TROGER PÁL (1698–1762): SZŰZ MÁRIA AZ ALVÓ KIS JEZUSSAL

TROGER PÁL (1698–1762): JÉZUS JÁKOB KÚTJÁNÁL

ORSZ. M. KIR.
KÉPZŐMŰVÉSZETI
FŐISKOLA

POMPEO BATTONI (1708--1787): ALLEGORIA, MISERICORDIA ET VERITAS

POMPEO BATTONI (1706–1787): ALLEGORIA, JUSTITIA ET PAX

ELSHEIMER, ADAM (1578–1610) KÖVETŐJE: KRISZTUS MEGERESZTELKEDÉSE A JORDÁNBAN

REMBRANDT (1606–1669) MŰHELYÉBŐL (?): A KERESZTRŐL VALÓ LEVÉTEL

Másolat

LUDOLF BAKHUISEN (1651–1708): VIHAROS TENGER

WILLEM DE POORTER: JÓZSEF MEGFEJTI A FÁRAÓ ÁLMÁT

pedig mellette térdel. A jobbra eső mandorlában a Szűz Anya képe van a felírással: *Emicat in celo sanctae Genetricis Imago*. A Szűz Anya képe ragyog az égben. Itt is ugyanaz az angyalszolgálat. A két kisebb mandorla körül még a négy evangélistának szimbolizáló láthatók medaillonban. Sajnos, a betűk fekete festéke egészen átrágtá a szövetet. Az első és második szférát elválasztó szalagban balról 9, jobbról 10 angyal medaillonos alakja van virágok között.

A második szférában balról egy medaillonképet tartó névtelen próféta, Habakuk, Natam, Ezekiel, majd újra Krisztus, mindennek kiindulása és célja, a felírással, principium et finis, Daniel, Aggeus, Zakariás, Malakiás, jobbról Mikeás, Jónás, Abdiás, Jeremiás, alfa és omega között újból Krisztus, Izaiás, Hózeás, Jóhel, Amos állanak. Az elválasztó szalagon lehet olvasni az adományozás fontos szavait: *Casula haec operata et data ecclesiae Sanctae Mariae sitae in civitate Alba anno incarnationis Christi MXXXI. indictione XIII. a Stephano rege et Gisla regina*. István király és Gizella királyné csináltatta és adományozta ezt a kazulát Szűz Mária fehérvári egyházának 1051-ben, a XIV. indícióban.

A harmadik szféra mandorlájában Krisztus ül. A mandorla felírása: *Sessio regnantem notat et Christum dominantem*. Trónfoglalása Krisztus országlását, uralmát jelzi. Magában a szférában az égi Jeruzsálem árkádos ívei s tornyos, falkerítéses, oszlopos épületek közepette az apostolok láthatók, balról Péter, Pál, János, Tamás, Jakab, Fülöp, jobbról Bertalan, Máté, Júdás, Simon, Tádé, András. Mintha csak Máté 19. 20-át hallanók: *Midón az emberfia az ő felségének széken fog ülni, ti is tízenkét széken fogtok ülni, illetendők Izrael tízenkét nemzetiségét. Az árkádok fölött mindkét oldalon 16—16 alak látható, akik közt van térdeplő, lépő, törökülésben ülő, pajzos, lándzsás, sisakos kivont karddal, nyílal támadó, védekező, valamit kezében mentő alak, a legtöbb térdig érő ruhában, de van köztük tógás, hosszú, alul bő nadrágos alak is. Talán azt a sok szenvedést, küzdelmet jelzik, amelyek az apostolokat az égbe juttatták. A harmadik és negyedik szféra között ülő szalagdiszen*

öt kulya úz váltakozva három nyulat és egy szarvasat állított virágdísz között.

A negyedik szférában medaillonokban egy névtelen, továbbá Kozma, Pantaleon, György, Vince, majd a jobb kezében tempomot tartó Gizella, Imre, István, Kelemen, Sixtus, Kornél s a medaillonképet tartó Lőrinc szent vértanúk alakjai vannak.¹

Mivel a paláston köröskörül nyírbálás nyomai látszanak, felmerülhet a gondolat, hogy *mekkora volt* kazula korában. A kazula elejére eső mandorla majdnem egészen hiányzik, ez körülbelül 15 cm. széles sávnak felel meg a felső részen. De az alsó rész medaillonjain is hiányzik néhány centiméter szélességű sáv. Ha még hozzávesszük a Brauntól említett ötödik szférát, a hitvallók és szűzek szféráját s a kazula stílusához tartozó sakkorúrahakon nagy szerepet játszó szegélyeket, akkor megkapjuk a XI. századi harangalakú kazulák méretét.

A *gollér dísz* szimmetrikus elhelyezett, a szélétől a középig folyton növekedő, román oszlopon nyugvó, tiszta román ívvel záródó hét kis fülke. A fülkékben stílizált növénydísz között az elsőkben két madár, a másodikban alul két griff, felül két madár, a harmadikban alul két páva, fenn két mókus, a negyedikben alul két oroszlán, fenn két páva van, az ötödik, hatodik és hetedik fülke a jobb oldalon szimmetrikus a bal oldallal. A kapcsot tartó nyulványban három angyalos medaillon van.

Ha összevetjük palástunk szerkezetét a kor másik nagy iparművészeti remekének, a bambergi dóm kazulájának, II. Henrik császár ajándékának a szerkezetével, azt találjuk, hogy áttekinthetőség, világos szerkezet dolgában rendkívül gazdag tartalom, 44 nagyobb körös, medaillonos díszítésével meg sem közelíti a pannonhalmi palástot. A felső szférákban mindenütt Krisztus áll a középpontban, a jobb és bal vállon, a jobb és bal oldalon újabb és újabb csoportok közepette, hihetőleg a mellen való mandorlában is,² tehát a köröskörül való nézetre számító miseruhán mindenütt Krisztus a csoportosítás középpontja, a szemlélet fő tárgya. A vállon jobban tűnő körül három mandorla után jól esik a szemnek a pró-

¹ V. ö. a reichenau-niederzelli XI. századi templom apszisának képeivel, ahol az apostolok szintén árkádok alatt trónolnak. Kétség: *Ikongraphie der Heiligen*, Freiburg, 1908. 96. l.

² V. ö. a krajnai St. Paul-kolostor XII. század középeiről való kazulájának képeivel. Braun l. m. 291. l.

³ V. ö. Braun l. m. 292. l.

VINCKBOONS, DAVID (1576–1629) (?): FARSANGI MENET BACCHUSSZAL

VINCKBOONS, DAVID (?): FARSANGI MENET CERESSZEL

féták szabadabb mozgása, lendülete, majd utána az árkdok építészeti környezetében levő apostolok s a körös, medaillonos díszű mártírok változatos alakítása. A szférák közötti szalagok még világosabb tagozást hoznak létre s megkönnyítik az egészek egységes felfogását.

A palástképeinek eszméletartalmát, Krisztus dicsőségét a Szűz Anya, az angyalok, a próféták, az apostolok és mártírok társaságában, még a *mellékdíszek szimbolikája* is emeli. A negyedik szféra és a gallér növény- és állatdíszeiben az élet fáját, az Isten fáját sejttem, a peridexiont, amely fáról a középkor népszerű Physiologusa azt mondja, hogy Indiában nő, galambok lakják s róla táplálkoznak is. A sárkány ezt a fát nem meri megközelíteni, még az árnyékát is gondosan kerüli. De ha a galamb a fáról elszáll, ráveti magát és elpusztítja. Ez a fa a Szentháromság jelképe. Ha mi emberek a Szentháromság hitében élünk, annak a gyümölcseiből táplálkozunk, az ördög hatalma nem győzedelmeskedhet rajtunk. De ha a sötétség művelhez tévelygünk, lesekedik ránk és megöl bennünket. Szépen szól tehát a természet ismerője az élet fájáról.¹

A pávákról azt olvassuk u. o., hogy gyönyörködnek szépségükben, de ha rütlöbukat megpillantják, kiabálnak. Így sirjon és kiabáljon az ember is Istenhez bűnei miatt.

A griffek Szent Mihály arkangyalt és Szűz Máriát jelképezik, amint az Isten oldalán állanak és mérséklék haragját, hogy mindenkinek azt ne mondja: Soha nem ismertelek benneteket. Máté. VII. 25.

Ezek a szimbolikus díszek a Spengleről magikusnak jelzett kor érdekes megnyilatkozásai.

A palást színein már sokat fakított az idő, de a varrásoknál, ahol a dupla szövet jobban beült a festéket, még régi erejében ragyog s napsütésben még a többi helyen is kicilllog. Ilyenkor kékbe-vörösbe látászó pásás lilaszín hömpölyög rajta végig. A szövet alapszíne, a fehér vagy világossárga, nem érvényesül rajta sehol. Az alakok barnássárga kontúrok, barnássárga árnyékolások és széles ruhaszegélyek közepette hol arany-sárgában, hol meg zöldessárgában égnek, a draperián pedig négyfelelű virágmotí-

vumok zöldje körül kékesvillogású csillagok ragyognak. A madarak és állatok is sárgák. Általában eredeti festésben maradt fenn minden, de itt-ott későbbi megerősítés nyoma látszik. A kontúrok újból meg vannak húzva Jakab apostol arcán, balkezén, a vadászjelenet egész hosszában, kivéve egy kis szakaszt. Az újból feketésbarna kontúrok szinte kiabálnak az eredeti festés diszkrét színmezejéből. A kontár festő nevéit is megörököttette a paláston Szent Pál lábánál. Eraz Frölich volt, akit különben 1754-ben le is rajzolta a palástot.

Ha a XII. századi gallér s a csattartónyúlvány szerkezete jó is, színhangulatában már egyáltalán nincs meg a palást festőjének finom ízlése. Halvány-sárga színhangulat ömlik el rajta, melyen nefejecskéik, gombostűjei nagyságú pöttyök vannak elszórva. A román ívek szinte fehéréeknek látszanak a sárga növény és állatolajok mellett. Rosszul sejtj Braun, hogy a kis csattartónyúlvány három medaillonos angyalalakja a kazuláról való nyusedék, mert mint színel és anyaga is mutatják, a paruraszerű gallérral egyidős.²

A sok-sok probléma közül, amelyet ez a palást nyújt, még csak egyet emelek ki. Az apostolok körül egész sor épület emelkedik: városfalak, városkapu, emeletes tornyokkal, egy-kéteemeletes házak, paloták, tarajos oromzatokkal, bazillikák egyesek, félköríves záródású ablakokkal, nyulánk gömbös-keresztes díszítésű tornyokkal, színes, félköríves cserépb, kúpos tetőzettel. Vajon melyik város: Székesfehérvár, Esztergom, Veszprém palotái, temploma, falai maradtak fenn a művész rajzaiból.

A pannonhalmi palást nemcsak a képírás történetében európai jelentőségű esemény, hanem művelődéstörténeti érdeklődésre is számot tarthat.

5. Mátyás-kehely 1482-ből. Aranyozott ezüst gotikus kehely, magyar sodrony-zománcos díszítéssel. Súlyja 95 dg. Stílszerűen restaurált rózsalevelszerűen karéjos talpa új. Kruesz Krizosztom főapát csináltatta. Markolata, pajzsain az 1482-es évszámmal és kupája régi. A sárgán izzó aranyfényben meggyaszínú, sötétkék, rózsaszín és világoskék virágszírmok, zöld zománclevelek és fehér bibék ragyognak. Az új réz

¹ Ethnographia 1906. 18-19. I. 28. l.

² L. Braun I. m. 229-30. l.

LIGETI ANTAL (1825–1890): BALATONI TÁJ. 1877

LIGETI ANTAL (1825–1890): A MOROTVA VIZE HÁTTÉRBEŇ TOKAJ VÁRÁVAL. 1888

BARABÁS MIKLÓS (1810—1896) : OLIZMICS IZIDOR, BAKONYBÉLI APÁT

JAKOBÉY KÁROLY (1828—1891) : CZUCZOR GYERGELY

színárnyalata észrevehetően különbözik a régiből. Mennyivel elevebb, melegebb, olvadékonyabb a régi, mennyire együtt él ott a zománc a sodronnyal, milyen opálos mélységek a színek s milyen hideg, merev az új, milyen kemények a színei s mennyire külön él a zománc és a sodrony egymástól.

A másik kehely Sajghó főpátnak kis vertmívű, zománcos díszű barokk ezüst-kehelye. A barokk szentségtartó szintén Sajghó szerzeménye 1758-ból. 63 cm magas, 2-80 kg súlyú monumentális iparművészeti alkotás. A lunulát öt igazi drágakő díszíti, egy smaragd, két rubin és két gyémánt. Szerény maradék a felozlatáskor elkölyvetyült kincsekből.

4. A két oltáralakú, kései renaissance, ébenfa, zománcos aranszobrokkal díszített, 0-45 mm. ereklyetartó Mária Terézia aján-dékképpen került Pannonhalmára 1778-i látogatása emlékére. A rajtuk levő Habsburg-címerek szerint is az osztrák uralkodóház megrendelésére készültek a német iparművészet valamelyik gócpontjában, Münchenben vagy Augsburgban a XVI. sz. végén.

Az egyikben női szentek ereklyéi vannak gyöngyökkel kirakott, hímzett selymen s achat, chalcedon, heliotrop féldrágaköves oszlopok között tizenkét női szentnek ragyogó színű zománcokba öltöztetett színarany szobra, a másikban férfiszentek ereklyéi vannak a tizenkét apostol zománcból ragyogó aranszobraival. A nagy anyagi és művészeti értékek mellett még az ébenfa fekete alapjáról kicsillogó varázslatos színhatás is különös becses ad az oltároknak.

5. A XVII. századi ébenfa, ezüstözött veretű szárnyas házioltár (0-75 m magas) a nagymunkásságú, fáradhatatlan, tudós kutatónak, Sztahovics Remignek († 1884) a hagyatékából való. A Krisztus születését, körülméltetését és a templomban való bemutatását, továbbá a Dávid királyt és Izaiás prófétát ábrázoló képek kompozíciós érzék, a színezés élénksége s a meleg barokk érzelmesség dolgában erős olasz hatásra vallanak. A szárnyakon még a négy evangélistának jelvényei is láthatók.

6. Ébenfa kereszt elefántcsontfaragású Krisztus-testtel. Állítólag Benvenuto Cellini műve, de kidolgozása a XVII. századra vall. Pendl Alajos főpátri helynök aján-dékozza 1863-ban a balatonfűredi fürdő-

templomnak, ahonnan később nagy értéke miatt védelmi célből Pannonhalmára került.

A pannonhalmi képtár.

A pannonhalmi képtár nemcsak értékben, de problémákban is gazdag, méltán tarthat számot tehát a szakemberek és műbarátok érdeklődésére. A 900 éves multra visszatekintő rend abban a lézában alkotó, gyűjtő korában szerezte, amikor a II. József alatti történet (1786) előírásával kapcsolatos prédálás után újra berendezkedett, a szétszórt kincsek helyére új értékeket, új gyűjteményeket szerzett, hogy kulturmunkáját 16 éves szomorú megszakítás után ott folytathassa, ahol elhagyta. Nagy lendület jellemzi ezt a kort minden téren. A rend szellemi újjáéptése mellett ekkor épül empire stílusú tornyunk, az esztergomi bazilika kupolájának édestestvére, empire stílusú, finom színhangulatú, nyugodt vonalvezetésű könyvtárunk, amelynek északi szárnyában van elhelyezve a képtár.

A képtár története.

Képtárunknak magva az a gyűjtemény, amelyet *Viczay József gróf* hédervári hagyatékából vett Kovács Tamás főpátri az 1852-56-i pozsonyi országgyűlés alkalmából lefolytatott árverésen, 1855. március 4-én. A 12 darab képből a legértékesebb az *ifj. Teniers* Brüsszeli búcsúja. Ára nincs jelezve. Nagy értéket képvisel *Pompeo Batoni* (Battoni)-nak két allegorikus képe. Darabja 115 ft 30 kr. volt.¹ *Viczay gróf* 1000 ft-on szerezte a kettőt. Olcsó volt, 16 ft, a *Riberának* tulajdonított kép, „*Izsák megáldja Jákobot*”, mert Jákob arcánál három lyuk volt rajta, egyébként 100 ft-nál is többet ért volna, — mondja a gyűjtemény krónikája. (*Pigler Andor* dr. hívta fel figyelmünket, hogy e kép a *Galerie Harach*, Wien, 280. számú *Luca Giordano*-féle képek hű másolata.) *Rembrandt* tanítványának, *Poortnernek* képe, *József* megfűti a fáról álmát*, 51 ft 50 kr-ba, *Annibale Carracci* képe, „*A zsidó nők táncsal fogadják a győző Jefe brót*”, 14 ft-ba, a bécsi *Swobodának* két tőkéje 51 ft-ba, a német *Ruthartnak* *Oroszlán és tigris* 20 ft 50 kr-ba, *Querfurt*-nak két képe egyenkint 11 ft 52 kr-ba, „*Szent Katalin*” 8 ft 50 kr ba került.

¹ Csak méltóan legyen meg, hogy Szépművészeti Múzeumunknak egyetlen Battonija sincsen.

A Pálffy grófok gazdasíjtjéről, Gollingtól vett 11 kép közül 9-nek az ára ismeretes: a két Snyder's-másolat, két „Vadkanvadászat” 61 frt, a hollandus de Wiethek Holland polgára 9 frt 25 kr., Lodovico Carraccinak Tájképe 7 frt, S. R. monogrammistának Árgus és Jója (Jordaens-képről készült gyenge másolat) és Nárcisszusa egyenként 9 frt 15 kr-ba, „Lázár feltámasztása”, Jézus Máriával és Máriával” 15–15 frt, „Socrates mérget iszik” 9 frt 25 kr. A „Hütelten Tamás” és az „Emmauszi jelenet” ára ismeretlen. Gollingnak összesen 398 frt 10 kr-t fizettek ki.

Később a Keglevich grófok egyik pozsonyi bizalmasától, egy Signorino nevű özvegy örgrónőtól is vettek 22 darab képet 300 frt-ért. Az egyes képek ára nincs levele. Ebből a vételek közül való Rembrandtnak (?) A keresztől való levétele, Bakhuisennak két tengerképe, a német Dennernek és Oellenhainznak két férfiarcképe, Kremser-Schmidtnak „Jézus Nikodémusszal” c. képe, Rosenhof „Fészekben ülő madarak”, Heermans „Férfijt étellel kínáló nő” c. képe, egy szent, Szent Jeromos, Éltés nő portraija, Kűzdelem, a Hamilton modorában készült Gyfík, Béka, Holzmann „Lóth leányaival”, „Jób feleségével és barátaival”, „Ábrahám és vendégei”, „A három királyok” c. képei, továbbá Querfurtnak „Ujságot olvasó három férfi” és „Pontos beszélgetés” c. képei. Ezen utóbbi kettőért darabonként 11 frt 52 kr-t fizettek.

Berghoffer püspök, győri nagyprépost hagyatékából vették 1855 januárjában a két Maulberich-vázlatot, „Szűz Mária és Erzsébet találkozásá”-t, „Szent Ferenc extasisá”-t 1 frt 50 kr-ért, „A keresztrefeszített imádsá”-t 4 frt 16 kr-ért, „Szűz Mária”-t 8 frt-ért, „A gyermek Jézus angyalokkal”, hét ismeretlen portrait 2 frt 14 kr-ért, „Lázár feltámasztása”-t 5 frt 36 kr-ért, tíz apostolképet 4 frt 28 kr-ért, 2 ismeretlen fejet 48 kr-ért, a Haldokló Kamillust 50 frt 2 kr-ért. Összesen 25 darab.

Migazzli érsek gyűjteményéből került képtárunkba 1855. július 12-én az egyideig Coccie kezétől származóknak tartott „Ádám és Éva felelősségrevonása”, „A haldokló Szent Ferenc”, „A forgó Krisztus”, D. Teniers „Keresztől való levétel”-e à 40 frt-ért és egy Rubens-kópia, „A kereszt felemelése” 30 frt-ért.

A pozsonyi könyvtárból való Pázmány Péter és Kecskés János képe, a soproni székházból az öt hatalmas méretű Solimena kép: Lósy, Szelepcsényi, Széchenyi György (?), Martinuzzi és Esterházy Imre primások allegorikus, medaillonos képei, a pápai székházból a „Keresztelő Szent János” és a „Jámbor kapucinus”, *Mária Terézia* ajándéka saját és férjének hatalmas arcképe Toni jelzéssel, Lieder festőművész ajándéka I. Ferenc József arcképe 1850-ből, Tomek Anasztáz bencés hagyatékából való († 1881) Hamilton Vadkacsója, Pólmadara, Strozzi Címon és Perája, a velencei iskolára valló „Szent Anna Szűz Máriával” (az 1861-ben felosztott lengyel kolostorok eldűvezett képeiből vette Pilper József újján), továbbá Krepp Női feje, összesen 8 darab.

Abdaj Asztrik hagyatékából való († 1884) Gutsch képe „Józsefet eladják testvérei”, Michelangelo Unterberger „A szent család az alvó kis Jézussal”, a korábban Cranachnak tulajdonított Roitenhammer „Jézus az olajfák hegyén” s a Carracci-iskolából való „Diana nimphával”, továbbá több ájtatossági kép, összesen 15 darab.

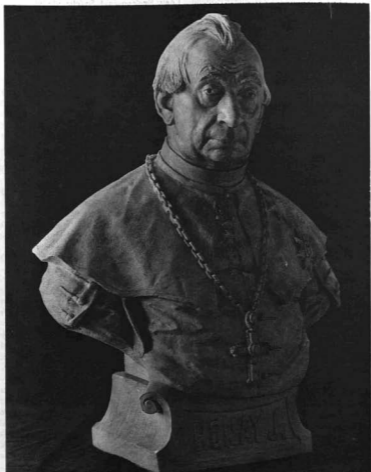
Sztachovits Remig hagyatékából († 1884) való Noltch „Szent Benedek és Skolasztika utolsó találkozása”.

Meszlényi püspöktől kaptuk duplum-könyvekért cserébe Francken (?; Gombosi György dr. szerint David Vinckboons) két képét, „Parsangi menet Bacchusszal”, „Parsangi menet Ceresszel” és Rahlnek Péter és Pál apostolát. Bresztyenszky Béla tihanyi apát után maradt Rottmayr Artes liberalese. (Vázlat a salzburgi rezidencia Harrach-teremének egyik mennyezeti képéhez.)

Ez kis felíró, hogy hogyan tevődött össze a 227 darabot számláló képtárunk. Sajnos, házi krónikánk itt-ott hézagos! Csak mellesken jegyzem meg, hogy főmonostorunk egyéb részeiben, a főapáti lakosztályban, a palotában stb. is igen értékes képek vannak. 1875-ben felévig dolgozott a képtárban Mandausz János restaurátor. Restaurálási nem mondhatók sikerülteknek.

Száz év lefolyása alatt sok szakértő, sok világlátott műbarát végignézte már képtárunkat, végigéveztek, végről végre bírálták, de keveset írtak róla. Récsai Viktornak van cikke róla a Szalon Ujságban (1907) s Pig-

¹ Chronica Collectioem 61. l.

FADRUSZ JÁNOS (1838–1905): RÓNAY IÁCINT. 1889

VASZARY JÁNOS; VASZARY KOLOS

ler Andornak A Műbarátban (1921. I. évf. 20. sz.); teljes katalógusa csak 1925-ben jelent meg Pannonhalma részletes kalauzában.¹ Aзи hiszem, nem végezek hiábavaló munkát, mikor a Pannonhalmán megfordult szakértőknek a véleményét és sok európai képtárban végzett salját megfigyelésem eredményét a Magyar Művészet hasábjain összefoglalom.

A képviselt iskolák.

A képtár vázlatos történetéből, fejlesztésének módjából is láttuk, hogy a régi iskolák vannak képviselve a pannonhalmi képtárban, főleg a holland, flamand, olasz, német és osztrák iskolák s néhány magyar mester.

A hollandusok.

Képtárunknak egyik legérdekesebb problémája a Rembrandt (1606—1669) nevéhez fűződő „Keresztről való levétel”.² Nem akarok eléje vágni a szorgosabb kutatásnak s a folyamatban levő restaurálásnak, mely hivatalos lesz az átfestett és felületi változásokat is szenvedett kép szerzőségéről dönteni. Csak annyit jegyzek meg, hogy a müncheni (Alte Pinakothek) Rembrandt-képnek, a „Keresztről való levétel”-nek tükörképe, a „nagy” Keresztről való levétel c. rézkarc-alap pedíg nagyjából megegyezik. Hogy Rembrandt műhelyével vonatkozásban áll, az kétségtelennek látszik. Valószínűleg egyik láncszeme annak a Krisztus szenvedésével foglalkozó képciklusnak, amelyet Rembrandt az 1655—59-es években Orániai Prigyes Henrik megbízásából festett. A színek mesteri kezelése, a hideg és meleg színek ellentéte és egyensúlyozottsága, a háttér sötétjéből szinte meszeszerű könnyedséggel előtűnő alakok, a Krisztus összemolós teste körül gyűrűző tömeg megkomponálása s szinte mágiikus fényvel való megvilágítása, a kép tárgyának lélektani elemlyítése Rembrandt-hoz való közelségre vallanak. A kép vászonra van festve.

Rembrandt-tanítványait Willem de Poorter képviseli „József megfelel a fáraó álmát” c. jól megrajzolt s kellemesen színezett képpel (66×54), továbbá Gerard Dou (1613—75)

Hollandi hajóskapitányával. Dou-nak föllemvonása a legutolsó részletig való pontos kidolgozás. Vászonra van festve. (24,5×35.)

A holland életképfestőket Ostade képviseli (1610—85). A két pipálva borozgató paraszt egészen elmerül a térben, a szoba borongós sárgásbarna színhangulatában. Jelzett kép. A. Ostade. Fára van festve. (28×21,5.)

Szép két, rézlapra festett képe van az ügyes elbeszélő tájképfestőnek, Hendrik Verschuuringnak (1627—1690). „Istállóban” s „Plhenés az útszéli kocsmánál” c. képeit régebben Wouwermannak tulajdonították. Barna színhangulatából világos színfoltok ragyognak ki. (55×59,5.)

Ludolf Bakhuizen (1651—1708) a viharos tenger vízi képeire. A képek fára vannak festve. (16×20,5.)

A flamandok.

Míg a legnagyobb flamand mesternek, Rubensnek csak egykorú kópiaját őrzi képtárunk, a Keresztrefestést, addig az ifjabb Teniers (1610—90) egy ragyogó szép, vászonra festett s fűzetlankben szímesen visszaadott életképpel, a „Brüsszeli búcsú”-val (60,5×87) — a hozzávaló rajz (Pigler Andor szíves közlése szerint) a drezdai metszetgyűjteményben van — egy kisebb képpel, „A kancsót szorongató csaplárossal” (fára festve; jelzése a kancsón DT. 22,5×15,5), az idősebb a bizonyára Rubens műhelyében készült, talán későbbi jelzésű Keresztről való levétellel (vászon; 117×155,5) s a Levelet olvasó öregasszonnyal van képviselve. (Fára van festve. Jelzése a levele: D. Teniers Pinxit. 22,5×15,5.) Űde színek, tagadhatatlan olasz hatás jellemzi Frans Francken (1681—1642) — Gombosi dr., Behr Sz. József urak szerint David Vinckboons — két farsangi jelenetét, „Farsangi menet Bacchusszal”, „Farsangi menet Ceresszel”. Fára vannak festve. (55×57.) A másik Frans Francken (1607—1667) „Salamon ítélete” c. képén már a márványolota barokk monumentalitása, az alakok rubenszi ereje, gazdag ruhaképzése (római katona, középkori vértis lovag, Bocska-Bethlen-kori magyar főurak, nagycsászár sít.) élenk cselekmény az uralkodó vonás. Vászon. Peeter Snydersnek (1592—1667) egy jó csataképe van. Fára van festve. (56,5×44.) Snyders csak két

¹ Pannonhalma részletes kalauza. Írta: Dr. Mihályi Ernő. 15 képpel, 3 alprajzzal, 1 műmelléklettel. Budapest, 1925. Turistának és Alpinizmus kiadása. A szerkesztő megjegyzése.

² Rembrandt: Keresztről való levétel. (40,5×84,5.) A Metzger-gyűjteményből. 40.

vadászjelenetének XVIII. századi, vászonra festett másolatával (50×86) (Vadkanvadászat)¹, *Hamilton* (1664–1750) két ragyogó színébe öltöztetett csendélettel (Vadkacsa, Pollmadár) van képviselve. Vászonra vannak festve. (45×73.)

Az olasz iskolák.

Az olasz művészetben megszokott finom formák uralkodnak a római barokk képről, *Pompeo Battoni* (1708–87) két allegorikus, vászonra festett képén, a drézai híres Bűnbánó Magdolnának édesestestvérein: „Misericordia et veritas”, „Justitia et pax”, az Irgalom és igazság s az igazságosság és béke c. képeken. (98×74.) Nem a tartalom kedvéért készültek ezek az allegóriák, hanem hogy a szép formák összes bájával felruházott, porcellánszerű női testek, a gondosan kidolgozott, finom kezek, a leomló szőke haj, a sárga-, piros-, kékszínű ruhák s egyéb szín- és fényhatások ábrázolásában remekeljenek a mester. Jelzése: P. B. P. 1745. Azt hiszem nem tévedek, ha képtárunk Tóni jelzésű Mária Teréziáját és Lotharingiai Ferencét is inkább Battoninak, a bécsi udvar kedvelt emberének tulajdonítom, mint Martin Meytensnek. Az arc, a kezek, a ruhakidolgozás egészen Battoni ecsetjére vallanak. *Zanchi* (1659–1722) három hatalmas vászón (A tizenkét éves Jézus a templomban, Jézus megkeresztelkedése a Jordánban, Jézus kiveri a kufárokat a templomból) az olasz naturalizmust képviseli hatalmas erővel.

Antonio Zanchi Olaszországon kívül csak a müncheni theatinus-templomban szerepel, ahol Tintorettoval ő festette az oltárképeket, és nálunk. A művész kézjegye, *Antus Zanchi*, az 1680-as évszámmal a „Krisztus kiveri a kufárokat a templomból” c. képen van, a képek története pedig „A tizenkét éves Jézus a templomban” c. képen van megörökítve. (Efficis [!] Tres Ab Antonio Zanchi Veneto An. M. D. C. LXXX. Pictas, quas Franciscus S. R. J. Lib. Baro A Carnea Steffaneo Pro Imp. Commissarius Aul. Plenipotentiarius Histriae, Dalmatiae et Epiri

Ab Civitate Justinopolitana in Histria An. M. D. C. C. C. I. Dono Acceptit, Caesarea Reg. Artium Academia Vindobonensis Ecclesiae Ordinis S. Benedicti, quae Martinsburgo est, An. M. D. CCC. III. Dono Dedit.) Carnea báró újján Isztriából kerülték Bécsbe, onnan pedig a bécsi szépművészeti akadémia ajándékképpen 1803-ban Pannonhalmára.

Íde lehet sorolni *Procacino Pietro*-nak 1654-ben festett gyönyörű architektúrárs képét, „Sába királynője Salomon előtt” (70×90) (jelzése a kép hátulján: Procacino Pietro Romae, 1654.) s az ismeretlen mestertől való, nagy rövidlissel dolgozó „Förgő Krisztus”-t. (98×98) *Lodovico Carracci* (1555–1619) mitológiai tájképe „Jo és Argus”, a korai olasz tájképfestést képviseli s így becses művészettörténeti értékkel rendelkezik. (51,5×58,5) A genovai iskolából való a kiváló barádfestőnek, *Alessandro Magnasco*-nak (1681–1747) „Hajkoronavágás a kolostorban” c. képe. (59,5×43) Vászón.

F. Solimena-nak (1657–1747), a nagy-termékenységű nápolyi festőnek, öt nagy allegorikus képe van képtárunkban, melyeket Esterházy Imre, 1706-tól váci, 1725-től veszprémi püspök, 1725-től esztergomi érsek rendelésére festett. Az első képen a jótékonyágáról híres püspöknek barokk emelvényen álló mellszobrát, mely bizonyára valamelyik egykorú barokk szobrász alkotása után van megfestve, égből le szálló angyal készül megkoszorúzni babérr koszorúval. Az állvány jobboldalán egy nő géniusz írja az élet könyvébe a főpap jócselekedeteit, két kis angyal pedig a főpapi jelvényeket, a pástzi botot és sílveget tartja. A kép baloldalán díszes barokk oltár van kehellyel, melynek ívében rózsákat tartó nő ül. Gazdag színpompa áll meg a képet. A zöldessárga, rózsaszínű ruhák, kék, piros palástok közül a gazdag ránkvetéseknél hol ez, hol amaz a szín csillog ki jobban. A mester kézjegye a kép jobboldalán látható. (F. Solimena Pinx 1715. Viena.) Solimena Esterházyt még váci püspök korából ábrázolja, de a mellszobor talapzatán levő felírás (Emer. Esterházy, Regni Hungariae Primas, Archiepiscopus Strigoniensis Ex ordine S. Pauli F. Eremitae.) már abból a korból való hozzátoldás, mikor már mint

¹ V. S. Uffsi, Snyders: Vadkanvadászat. E kép 1757-ben a Belvedereben, azelőtt pedig vászontáblán Poznanban volt. Használt kép van a drézai képtárban is. L. Zoega von Manasseil: Bilder ältester Meister in der Galerie der Uffizien zu Florenz. Monatshefte 1891. S. 31. Dieker dr. szíven költése.

² L. Dr. Révész Viktor: A pannóniai képtár. Budapest 1907. 7. l.

primás (1726 után) foglalkoztatta Esterházy Soliménát.² A pálos szerzetesből lett primás elsősorban nagy elődjét, a szintén pálos szerzetesből lett esztergomi érseket, Martinuzzit festette meg, mint a kép felírása bizonyítja.³ Martinuzzin kívül még három más elődjének medallionos képét festette meg Esterházy hatalmas allegorikus barokk kompozíciókban. A medallionos alakokban Losy, Szelepcsényi, Széchenyi György primások képét sejttem. Soliménától tehát egész primás-ciklussal rendelkezik Pannonhalma. (V. ö. Wiedemann egykorú metszeteivel!)

A barokkvilág nagyarányú díszítő művészetével foglalkozó Carlone-családból, melynek tízenkét tagja működött a művészet különböző ágaiban, Carlo Carlone-tól (1686–1776) van két Rembrandttal kapcsolata hozható kép: „A kereszt felállítása” és „A Keresztről való levétel”. (81×81,5.) Vásznon.

Francia iskola.

XIV. Lajos klasszikus századának festőjétől, *Bourguignon*tól (1699–1776), Rubens tanítványától van két mozgalmas, színekben gazdag csataképtűnk.

Német iskola.

Néhány *Balthasar Denner* (1688–1749) és August Friedrich *Oellenhainz*-féle (1745–1804) arcképen kívül a XVI. század második felében működő *Johann Hoffmann*nak van egy mélyfájdalmú Krisztusfeje, *Michael Willmann*nak (1629–1706) egy Tiziánra emlékeztető jellemportraitja, a XVII. századi *Ruthart*nak egy állatképe, Orszlán és tigris, egy XVII. századi ismeretlennek élénk színekkel, vastag paldrá festett Sírbotétele, *Rugendas*nak (1666–1742), *Bourguignon* tanítványának, két csataképe, *Querfurt*nak (1696–1761) négy képe, „Újságot olvasó férfiak” (16×20,5, fa) „Fontos beszélgetés”, „Az istállóban”, „Vadászjelenet” s a drézdi *Karl Friedrich Holzmann*nak (1740–1811) két apostolképe és „Krisztus sírbotétele”. Pára festve. Jelzés H. (81×18)

² A kép állán VI. Károly (I) királyi okmányának szavai olvashatók: *Vestrae experientiae et zelo la omni bus aliter alterius me confidit, quin omnibus, quae occurrere poterant, pro mea in vos confidentia vestram fidem et experientiam optinens et consilia prae omnibus reperit etc.*

³ Georgius Martinezzus Cardinalis Archiepiscopus Strig.

Osztrák iskola.

A XVIII. századi nagy barokk fellendülési korszak mesterel közül a következők vannak képviselve: Dame János bécsi festő 1701-ben a rend 700 éves fennállása alkalmából Karner Egyed főpát megrendelésére megfesti az összes apátok és főpátok képét. 1786-ban a II. József-féle feloszlatás alkalmával szétverődtek a képek s csak a koronát hozó Asztrik apát képe maradt meg. Johann Franz Michael *Rottmayr* von Rosenbrunn (1660–1730). „Artes liberales”. (44×76) Színvázlat a solzbergi rezidencia Harrach- vagy Karabinersaaljában 1711-ben festett három mennyezetkép egyikéhez. *Daniel Gran* (1694-1757). „Szent Miklós”. (47,5×79) Színvázlat az egykor a bécsi Schwarzschanierkirchét, ma a minorita-templom oldalfalát díszítő képéhez. Paul *Troger* (1698–1762). „Szent Erzsébet”. (27×39,5) Színvázlat a pozsonyi Szent Erzsébet-templom főoltárképéhez. (Pigler dr. úr szíves közlése.) „Jézus és a szamáriai asszony”. (56×48) Olejban való kidolgozása a bécsi Barockmuseum 55. sz. akvarell-vázlatának. „Szűz Mária és Szent Domonkos”. (?) Anton Franz *Maulbertsch* (1724–1796). „Szent Teréz”. „Szent Ferenc extasisa”. (21,5×40) „Szűz Mária látogatása Erzsébetnél”. Színvázlat a szombathelyi székesegyház főoltárképéhez, vagy a váci székesegyház főoltár-freskójához, melyet jelenleg M. J. Schmidnek képe, „Krisztus a keresztzen”, takar el. M. J. *Schmidt* [*Kremsler Schmidt*] (1718–1801). „Emmauszi jelenet” és „Jézus Nikodémusszal”. A ruha hidegkék színhangulatával s kemény ráncotréseivel nagyon hatásos M. Speernek 1758-ból való képe, „Szűz Mária halála”. Jelzett kép. Az újabbak közül *Karl Raht*nak (1812–1865) két szép apostolfeje és egy ismeretlennek Erzsébet királynéja érdemel különösebb figyelmet. (69×84)

Magyar festők.

Sajnos, magyar mesterekkel csak szorványosan találkozunk képtárunkban. Az a gyűjtőkedv, mely a XIX. század első felében kigyulladt, a második felében a festmények szerzése terén lelohadt. Képtárunk rendszeres fejlesztése, talán helyszűke miatt, abban maradt. Nem merjük azt írni, hogy érzék híján, mert hiszen ebbe a korba esik a

székesegyház, a keresztfolyosó restaurálása, művészi egyházi felszerelések szerzése, a káptalannak megnagyobbítása és renaissance stílusú márványburkolása, a barokk stílusú ebédlő restaurálása, a torony mozaikdíszének elkészítése, a templomnak veritas kandelaberekkel való ellátása, az Asztrik-szobor felállítása, stb.

Kissé megrongált állapotban van Forgáts Ferenc arképe 1647-ből. (15×18) Felírása: F. Forgáts Com. Perpetuus de Ghymes, Sup. Comes C. Barslensis, S. C. R. M. Camerarius ac. Praes. Seceniensis Sup. Capit. A Wiedemann-féle metszettel szemben itt bajusszal van ábrázolva Forgáts. *Barabás*nak van két arképe, Guzmits Izidor, híres bokonybéli apát (54×67) és Bély Fidé, kiváló bencés esztétikus, (54×67) *Donát*tól az ifjú Kazinczy, (25×51) *Stasitzky*től Széchenyi, (45×85) *Jakobey*től Czuczor Gergely, (55×67) *Verbóczy*től Kopácsy primász vezrérmé püspök korából, (65×85) a porosz származású, de pesti polgárjogú *Liedert*ől Ferenc József (1850), *Vaszary Jánost*ól Vaszary Kolos főbornoki díszben, (121×220) Kohl Medárd primási ílkár korából. *Liget*i *Antal*nak van két szép tájképe: „Morotva vize Tokaj-hegygyel a tiszal töltés-

ről nézve Ókenéznel (1888)*, „Balatonai töl Badacsonnyal és Szigliget romjaival (1877)*. Mindkettő jelzett. (38×71, 43,5×67,5) Van még néhány kép *Molnár*tól, *Ferencz*től, *Kézdi-Kovács*tól, *Végő Páhl*ól.

A képtár emeleti helyiségében van felállítva *Fadrus*nak realiztikus megmintázású, erőt, életet, nagy értelmet sugalló Rónal Jácintja 1889-ből.

Ezen rövid, vázlatos ismertetésnek nem lehet célja képtárunk értékeinek kimerítő feltárása, érdemleges méltatása, inkább csak megindítása akar lenni annak a folyamatnak, amely idővel értékeinek teljes méltatásához vezet.

Pannonhalma multján, műemlékein, műkincsein, képtárán végigtekintve megállapíthatjuk, mint keresztvezőnek itt olasz, francia, bizanci, angol, német hatások, dél, észak, kelet, nyugat kultúrérvékével s micsoda szép magyar együttlenség olvadnak ezek itt össze. Feltétlenül megérzi a lelkünk, hogy micsoda nagy nemzeti kincs Pannonhalma. Terebélyes magyar fa, lombos magyar erdők dicsősége, melynek gyökerei a magyar mult kezdetéig ereszkednek vissza, melynek árnyékába bús magyarok járnak megpihenni.

DR. MIHÁLYI ERNŐ

PANNONHALMA KELET FELŐL

MŰVÉSZETI ÉLET ÉS IRODALOM

SZINYEI MERSE PÁL EMLÉKE

GLATZ OSZKÁR SERLEG-BESZÉDE
AZ 1928. ÉVI SZINYEI-LAKOMÁN.

Vallás és művészet egy gyökérből sarjadnak, két rokon hajtása, misztikus, irracionális megnyilatkozása az emberi léleknek. Általuk az ember közvetlen kapcsolatba lép az őszellel, a végtelennel, a kimondhatatlannal, az elképzelhetetlennel és mégis minden kézzelfoghatónál magasabb Valósággal, minden élet forrásával. Bennök visszhangra talál a világ-egyetem örök Melódíája, formát ölt az érzelhetetlen.

Nem véletlen ama kapcsolat, mely a leg-
régibb idők óta fennáll vallás és művészet között, nem véletlen, hogy a művészetek a művészet papjainak mondiák. Miként az igaz vallásosságoknak, úgy az igaz művészetnek is az ihlet, a mely és szilárd hit, a forró lelkesedés a forrása, mindkettő eme örökké titokzatos és azért isteni erőkből merít — a vallásos rajongó, az igazán nagy művész megfájdítja Isten. Rajongás, lelkesedés, a lélek gyökeréig lenyúló meggyőződés nélkül nem képzelhető sem szent, sem nagy művész. És ha a vallásos és művészi lelkesedés, e két gazdag forrás egy ember lelkében hatalmas folyamodó egyesül, akkor teremnek a legmonumentálisabb alkotások. Dante, Michelangelo, Dürer, Beethoven minden idők legnagyobbjai közé tartoznak. Fra Angelico bájos alakja, ki mielőtt napi munkájához fogott volna — leterdepelve kérte a Mindenható áldását esztéljére — talán legközvetlenebbül festette meg azt a kapcsolatot, mely a művészi és vallásos rajongás között fennállhat. Miként a vallásos, úgy a művészetnek is megvannak a martirjai.

Vannak idők, melyeknek vallásossága, melyeknek művészi megihlettsége mélyebb, és mások, midőn ezen ihlettségnek csak külső formája maradt meg igazi melegség nélkül. Vannak melyhöz és vannak hit és meggyőződés nélküli korok. Vannak korok, mint a gotika ideje, melyekben a vallásos hit ereje dominált, elannyira, hogy a művész Isten akarata közövé érezte magát, — művét Istenhez küldött fohásznak. A maga egyénisége, embervolta, teljesen háttérbe szorult; a gót építészeknek, szobrászoknak, festőknek sokszor még neve is ismeretlen, nem kívánták ők dicsőséget, elismerést az emberektől, munkáik Istenhez szóltottak.

Máskor a vallás háttérbe szorult, a művészet elvilágiasodott, de azért mivelő — így a renaissance mestereinek zöme — pogány világnevezetük dacára éppoly híven szolgálják művészetüket, mint a gót idők művészei.

Előfordul, hogy vallásos mozgalom, egy lelki forradalom teljesen átalakítja egy kor művészeinek lelkét, így hatottak Savonarola

tűzes prédikációi, melyek a görög pogány világ festőjéből a keresztény fellegős egyik leg-
szenvedélyesebb harcosává formálták Botticelli.

Ismétlem, őszinte lelkesedés, a művészetnek a lélekkel való összefonódtsága nélkül nincs igaz művész és azért az igaz művész inkább kerébe töretti magát kortársaitól, tőri, hogy gúnyolják, megfeszítsék, de nem enged belső meggyőződéséből, hibéből, nem árulja el művészeite ideálját, mert ha vannak is idők, mikor a nagy művész és kortársai között megvan a harmónia, — Perikles kora, a renaissance nem ismeri martirokat — úgy vannak olyanok is, midőn a nagy művész mindig elől jár, korát megelőzve, ezen idők termik a martirokat, a későn felismert úttörők sorait.

Alig van idő, mely oly gazdag volna ilyen martirokban, mint a múlt század második fele; a festészet vezérfigurái legalább állandóan egy hatalmas lépéssel előtök meg korukat és szerencsés volt az, kinek még életében teték fejére az elismerés, a dicsőség koszorúját.

Ezen utóbbiak közé tartozik a mi nagy Szinyeiünk, a mi kedves szereltem Páli Bácsink. Hiszem, kevesen szerették oly őszintén művészetét, mint én, hisz ami őt lelkesítette: a magyar táj, a napfény, a természet közvetlen meleg ragyogása, a magyar dombvidék poézise — annak én is szeremesem voltam és vagyok, és most is emlékszem, mily retentő büszkeséggel töltött el, mikor Nagybányán, hol megrizseltelte telepünkét ldtogatódsával — megdicsérette egyik iskolai tanulmányomat, mert akkor még Hollósy növendéke voltam.

Tudom, mily borzasztónak találta már akkor, hogy egy ilyen nagy művész kortársainak teljes közönye folytán 15 évig nem alkotott a haza, a világ művészetének pótolhatatlan veszteségére. Ez volt az ő igazi martiriuma, nem volt meg benne az erő, hogy szembeálljon kora, környezete ellenszenvével, hogy elbírja a zaklatásokat, a közönyt, a lebecsülést, 15 évig pihent az eszt, mely oly remekműveket alkotott, a fiatal magyar művészet legnagyobb drágaköveit: 15 év egy nagy művész életéből, mikor teljes erejében, tehetségével érettségével alkotott volna — ki van törölve, el van temetve mindörökre. Az én szememben ez tán a legrettenetesebb martirium. Nem ismerem közelebből, sohasem volt alkalmam vele e szomorú időkről beszélni, de ha talán mással sem beszél róla — lehetetlen, hogy ne lettek volna órái, napjai, hetek, mikor meg nem szenvedte volna ezt a borzasztó mulasztást, mikor nem égette volna ez a salgó, ez a mindig nyitott seb, a tudat, hogy vétkezett Gétiusza, művészeite ideáljai ellen, mert letette a fegyvert, mikor teljes erejéből kellett volna harcolnia szent igazságáért! Mikor újra esethez nyúlt, a tisz-

lelet, lelkes elismerés, állandó ünneplés tárgya volt — de ő maga érezte a 15 évi vesztéségs nagyságát, hogy a fiatal erőt nem pótolhatja sem erős hite, sem a nagy siker lelkesítő ereje, érezte, hogy ezt a hízogot soha többé ki nem töltheti. Ha ott marad az első harci sorban, a nagy franciákkal küzdőven karöltve, akkor nemcsak mesterművek kiszámíthatatlan seregével gazdagítja a magyar művészetet, hanem a magyar művészet világfelfedőjét is teljesen alakítja; akkor még egészen más értelemben lett volna korszakalkotó szerepe, melyet a nagy Impressionisták oldalán csak egy késő elismerés, egy intenzív művészettörténelmi propaganda tudott neki biztosítani.

Érezhette az igaz művész felelősségét, érezhette, mert tudatában volt nagy mulasztásának és bizonyára nem véletlen, hogy sehogyan sem tudott megbarátkozni az utolsó évtizedek experimentáló szenvedélyével, azzal a látszólagos könnyelműséggel, mellyel a fiatal generáció a tradícióval teljesen szakítva, új utakon próbálkozott, fitymelt hányva mindennek, mi előtte szent, minden igaz művész nélkülözhetetlen alapja volt. Úgy érezte, ő az öreg forradalmár, hogy ez a forradalom nem azonos természetű az övével, mert hiányzik belőle a mélységes tisztelet aziránt, ami legmélyebb meggyőződése szerint minden igazi művészet küffordása — a természet iránt való szeretet.

Azt ő nem hitte, hogy azért ez a forradalom is egy magasabb erőnek, a korszellemnek zsarnoki megnyilatkozása, szükséges átmenet, hogy harcokai között éppúgy vannak mélységesen meggyőződötték, martíriumra készek; nem hitte, ha látja a szemfényvesztőknek nagy tömegét, akik a lelkes vezérek zászloja köré sorakozva, olcsó munkával, hideg számításal virádlétké le ama gyümölcsöket, melyeket Mesterök lelke kínjaival táplált földnek vérdő ágai termettek. Ellenszenves volt előtte ez a művészet, mert úgy érezte, hogy talaj nélküli való, hogy nem életképes, mert az ideál nem lelkével, hanem eszével keresi és ha látszólag tévedett is, igazra volt alapjában, mert a túlzások után beáll a lehgiggadás, a föld, a természet vonzó ereje újból érvényesül és ha új utakon is, de megint az ő szellemében kezdik keresni a művészet géniuszát.

Akkor Szinyei a Majálíst festette, akkor a világ nem ismert magyar művészetet, egy Munkácsyt sem tekintett igazán magyar festőnek — az osztrákok függékéi voltunk ezen a téren is —, az összeomlás óta szereplünk megváltozott. Mára a magyar művészet a legelső sorban a legelsőők között klzud a magyar nemzet igazának bizonyítása, az elvesztett jogok visszaszerzésének legszentebb érdekében. Kiállásaink bejárják a nagy világ számottevő országait: fiatal művészeink kiállításokat, mindig sikert, néha hihetetlen sikert aratva. A magyar közönség, mely még a

multi században nagyobbára közömbösen állott szemben a magyar művészet termékeivel, máma kezd lelkesültségnek érezni azoknak élvezését, magáhozváltását. Mind általánosabbá válik a közutadatban az a meggyőződés, hogy a magyar művészet támogatása — gyűlöim ez a reánk nézve lealacsonyító, de nehezen helyettesíthető kifejezést — nemcsak minden művelt ember kultúrájának lényeges része, hanem egyszerűsind hazafil kötelesség. A magyar művészet máma nagy missziót teljesít, hatalmas szerepe jut az úrfelféltetés munkájában és nemzeti jelentőségének ezen tudata erős impulzus kell hogy legyen valamennyünk, de főleg a fiatalok számára, hogy minden erőnket megfeszítve, kivéglyi részünket abból az elkéseredett küzdelemből, mely máma is újból folyik a művészet ideáljai körül.

Mára nem nagy az ideálstól száma; az egész emberiség megint egyszer kátýba került — az anyagi, az egyéni érdekek túlfengése háttérbe szorít minden nemesebb, magasabb törekvést; anélj nagyobb felelősség terhelt azokat, kik már hivataluknál fogva az ideálok szolgálatába szegődtek. Mára az igaz magyar művés nemcsak nemzeti, hanem általános emberi missziót is teljesít, bizonyítani van hivata, hogy az általános erkölcsi devalváció közepette még vannak érdekek, melyek nem e világból valók, magasabb célok, melyekért érdemes küzdeni, éhezni, szenvedni, mert a szenvedésekről jutalom jár, ha nem is az emberektől, de Istentől.

Ebben a kettős, a nemzeti és emberi ideálokért való küzdelemben kell hogy vezessen minket, művészeket, Szinyei nemese szemle, mert csak az lesz igazi harcosa ennek a nagy harcnak, aki — miként ő — legmélyebb meggyőződése szerint, távol minden tetszéstől, hatásvadászattól és szemfényvesztéstől, lelke legmélyéből keresi a művészet igazságát, azt a művészet, az számunkra szent emlékére, az ő ideáljainak diadalára emelem a Szinyei-sereglet.

A SZINYEI MERSE PÁL-TÁRSASÁG évi rendes közgyűlést január 31-én tartotta meg, melyen *Kernstock Károly és Aba-Novák Vilmos* festőművészeket a Társaság rendes tagjai sorába választotta és az 1927. évi *Szinyei-jutalmat Aba-Novák Vilmos-nak* ítélte. A *Jánosalmi Nemes Marcell-féle* alapítvány *Szinyei Merse Pál tájképfestészeti díját Burghardt Rezső* festőművész nyerte a berlini Collegium Hungaricum számára a magyar állam által megvett „Faluvege” című képével, a *Zichy Mihály grafikai díjat Simkovich Jenő* festő- és grafikus művész kapta. Február 2-án, Szinyei Merse Pál halálának nyolcadik évfordulóján tartotta meg a Társaság a Magyar Tudományos Akadémia illestermében a hagyományos *Szinyei Merse Pál-émlékünnepet. Csák István-nak*, a Társaság elnökének meg-

nyitja után *Jeszzenszky Sándor* főtitkár terjesztette elő a Társaság muli, 1927. évi működését ismertető jelentését. *Lovag Ybl Ervin* r. t. felolvasta a díjazottság nevében a kiadott díjakról szóló, alább szószerint közölt jelentését. Az emlékünnepen olvasta fel *Vaszary János* r. tag *Rippel-Rónai József*-ről szóló tanulmányát. Az ünnepet február 6-án este a Hungária szállóban rendezett Szinyei-lakoma követte. A soriebeszedet *Glatz Oszkár* mondotta.

YBL ERVIN JELENTÉSE. Művészeti díjak, kitüntetések adományozásánál — mondja mindenké — kizáróan az alkotások kvalitásait szabad tekinteni. Ennek a megállapításnak sohasem volt fontosabb szerepe, mint a különböző irányokra szakadt modern művészet megítélésében. Éppen ezért nem végzünk fölösleges munkát, ha kissé elgondolkozunk e közelebbi igazságzámába menő megállapítás hordeire, mostani különleges jelentősége fölött.

Kétségtelen, hogy a kritika — beleértve a művészeti díjazásokat, kitüntetések is — csak utólagos leszövegezése, elismerése az eredményeknek, viszont egy komoly hivatást betöltő művészársaság fontos díjainak odaítélésénél nem eldögdelhetik meg egyedül az eredmények tárgyilagossá megállapításával, hanem ezzel kapcsolatban művészi hitvallást is kell tennie, önkénytelenül programot adnia a jövő fejlődés irányára vonatkozólag.

Csak a XIX. század választotta el mereven egymástól íreleteiben a kvalitás és az irány fogalmát. A karakterisztikus és uralkodó stílus termelő régi korszakok saját művészetiükben nemcsak azt nézték, hogy mesterművel állnak-e szemben, hanem, hogy a nagy kvalitású munka megfelel-e a kifellei akaró vagy már diadalmasan kibontakozott iránynak, stílusnak. A stílusmaradóság a szerencsés művészeti körökben kvalitásbeli fogyatkozásnak, tehetségbeli gyengeségnek is hatott. Az olasz renaissance mesterei csodálattal adóztak ugyan XIII. századi és trecentobeli elődeik alkotásainak, de tisztelték nem terjedt addig, hogy utánozták volna őseiket, ellenkezőleg, arra törekedtek, hogy saját koruk szellemét fejezzék ki, hogy a művészet új stílusakarsóit szöflaltassák meg minél közelebbesebben, minél karakterisztikusabban és minél több újat mondanak e tekintetben. A barokk művészet türelmetlensége közismert az előző koroknak még legkvalitásosabb alkotásaival szemben is. Ebben a korszakban az irány tüntető kifejezése szinte háttérbe szorította a kvalitás kérdését.

A XIX. század második felében a viszonyok már megváltoztak. Bár a festészet terén a naturalizmus és az impresszionizmus szintén uralkodó és újat mondó irány volt, az új törekvés azonban nem hatotta át a löbbi művészetet, sőt magában a festészetben is talál-

koztunk olyan nagyjértékű eredményekkel, melyek lazább összefüggésben voltak a naturalizmussal és impresszionizmussal. A különböző irányoknak eddig ismeretlen egymásmellérendeltsége állott be, mindegyik egyforma erővel hangoztatta létjogosultságát, sőt aralomra való jogát. A zavar még fokozódott az impresszionizmus letűnésével, midőn a festészetből is eltűnt a leghatározottabb és legkarakterisztikusabb irány és helyébe a különböző, rövid életű *izmusok*, kísérletek léptek. Ekkor a kritika valóban nem nézhetett mást, mint kizáróan a kvalitást, sőt e tekintetben is nehéz lett a helyzet, mert az új kísérletek között csak a legbiztosabb szeműek és legelfogulatlanabbak képeket az aranyat a salaktól, az eredetit az utánaítótól, az őszintét a divatoskodótól megkülönböztetni. A modern kultúrának, szellemi életünknek iránytű nélkül való hanyódása, midőn a művészetben a patinát kereső, régi kifejezések mellett a leguralább hangok sítanak ki, rendkívül megnehezítette a kvalitás szerint való ítékezést is, az irány mellett való hitvallástételt pedig teljesen szubjektív állásfoglalássá avatta.

Úgy hisszük azonban, itt az ideje, hogy az utóbbin végre változassunk. Bár szellemi életünk, kultúránk vajudása még nem szűnt meg, mégis némi tisztulás tapasztalható. Homályosan dereng az út, amelyen szükségserzően tovább kell mennünk. Még nincs olyan biztos irány, mint amint az impresszionizmus volt a XIX. század második felében, de érezzük a materális valóságtól való eltérés, a lelki fölemelkedés, az erőben, a hitben való megtisztulás, újászületés szükségét. Új művészet van megszületőben, új stílus fogja összefoglalni az emberi élet jelenségeit. Éppen ezért a mai alkotásokat bíráló kritika sem maradhat meg kizáróan a kvalitásos tárgyilagossá értékelésénél, hanem fontos alkalmakkor, midőn jutalmaz, kitünteti, egyszersmind híret kell tennie a jövőt előkészítő, az új szellemet kifejező irány mellett. Saját korunkat becsuljuk meg azzal, ha úgy ítékezünk, mint ahogyan a régi, stílus termelő korszakokban történt. Hinnünk kell abban, hogy mi is és utódaink is újat, értékeset tudunk és tudnak még mondani. A stílus tisztelét össze kell egyeztetnünk az új stílus kifejlődését való hittel. Döntő fontosságú eseeikben nemcsak kvalitás szerint szabad jutalmaznunk, hanem azt is néznünk kell, hogy munkásságával a művész mennyivel járul hozzá az előjövő stílus és a nemzetközi kezdések-ből kibontakozó új magyar művészet kiéreléséhez.

Ezek a szempontok vezették a Szinyei-Társaságot, midőn az 1927. évi *Szinyei-jutalmat Abe-Novák Vilmos* festőművésznek adományozta.

A 34 éves Abe-Novák Vilmos az újabb magyar festőnemzedék egyik legizmosabb tehetsége. A háború előtt rajzitanárnak készült,

a háborúban az orosz, utóbb az olasz fronton harcolt, közben megszerzi a rajztanári diplomát, majd az összeomlás után mint főhadnagy leszerel és a Műegyetemen kisegítő tanársegédként működik a rajzi tanszéken. Elmélyedő és egyéniségének megfelelő művészeti tanulmányokba csak ezután fog, de háldával emlékezik arra az oktatásra, amelyben 1913 nyarán, mint a Képzőművészeti Főiskola ösztöndíjasa, Szolnokon részesült. Fényes Adolf volt reá ott a legnagyobb befolyással.

A háború után való újrakezdés alkalmával Aba-Novák már szemben találja magát a természetű ábrázolás főle kerekedő piktúrával. Szőnyi István személyében ekkor vezére támad a fiataloknak és ő is ehhez a csoporthoz csatlakozik. Mindnyájan robusztus, a testeket, a tömegeket erősen hangsúlyozó, az esetlegeségtől újból a komponáláshoz emelkedő stílusban dolgoznak. Határozott stílusjegyei vannak ennek az iskolának, kis körben átmenetileg szinte olyan jelenség, mint annak idején a Ferenczy Károly stílusából fakadó, természetesen sokkal nagyobb jelentőségű nagybányai iskola. Aba-Novák a tömegek, a testek plasztikának, formáinak hangsúlyosánál azonban nem áll meg, hanem mint Szőnyi, ő is a tér kiépítésére és a fény érzékeltetésére törekedett. A mindenható erővel behatoló fény lett Aba-Novák festői témája. Nem az impresszionizmus zsongó, vibráló napsütését, hanem a látományszerűen főfokozott színfóvilágítások káprázoló fénykérvéit festi. A testek plasztikája felolvadt az eleven éterben, a vakító világosságban nem állhatnak ellent a szigorúan elhatárolt formák, körvonalak. De Aba-Novák feszültséggel feltöltött fényítassága nem szívja fel a színeket, sőt ellenkezőleg főfokozza ezek tüzeit, zengőbbé, ragyogóbbá teszi a kékeket, zöldeket, sárgákat. Különösen a fehérrel képes bámulatos intenzitással és skálájú fényeffektusokat kihozni. Emellett nem feledkezik meg kompozíciójának optikai igazságáról és dekoratív hatásáról sem. Képein a valemörök a távlatot jól érzetik és a színlátók magától értetődő logikával csendülnek össze kellemes harmóniákba. Bár színfelrakása friss és bátor, mégis minden szervesen követezik egymásból, egymás hatását kiegészíti.

Érdekes megfigyelni, hogy Aba-Novák művészetének ereje mint vált fokozatosan immatériálisabbá, intellektuálisabbá. A formákban hangsúlyozott, régi brutális erőt magasabbrendű energiák váltották fel, amelyek felülkerekedtek a testeken. A világgyezetem erőt hatoltak kompozícióba. Ezek varázsolják át leggyeszertbb, falusi, külvárosi képtémáit kozmikus víziókká.

Mindehhez Aba-Novák nemcsak ösztöndíjra, hanem filozófikus tudatossággal jutott el. Olyan művész ő, aki nemcsak technikailag érti mesterségét, aki nemcsak a természetét

ismeri jól, hanem aki korának szellemiségét is képes kifejezni a maga erőteljes és magyaronan férfias intellektualitásával.

Mostani jutalmazása, amelyet 1926-ban a Szinyei grafikai díj és egy külföldi utazási ösztöndíj, valamint jelenlős külföldi kiállítási sikerek előztek meg, igaz elismerése komoly tehetségének és eddigi nagyvériű művészi eredményeinek.

A *Szinyei tájkép-díj* odaítélésénél viszont nem a jövőbetekintés vezette a Szinyei-Társaságot, hanem olyan művet óhajtott jutalmazni, melynek befejezettsége, vitán felül álló kiválósága mindenki előtt világos. A választás *Burghardt Rezsőnek Faluvége* című tájképére esett. A jeles festmény a Képzőművészeti Társulatnak 1927. évi őszi látálatán szerepelt a Műcsarnokban Burghardt gyűjteményes kiállításával kapcsolatban és az állam vásárolta meg a berlini Collegium Hungaricum számára.

Burghardt Rezső művészetének festőfilozófiájában ebben az alkotásban a maguk tisztaságában, közvetlen- és nemes egyszerűségükben érvényesülnek. Kevés festőnek van, aki olyan fejletti valem-érzékkel rakná fel színeit, aki főmóssokkal a választott motívum legbiztosabb érzékeltetésére, a terep formai mintázására vagy az atmoszféra érzetelésére úgy lenne képes, mint Burghardt. Még ha a legalzósabb témákat festi is, akkor sem érezeti külön a vonalakat. A színekkel éppúgy tökéletesen megadja a helyes formákat, mint a levegő, a világítás által befolyásolt tiszta színbenyomásokat. Akár a Tabán dűlédűze, rozott viskót festi, akár mélyhorizontú tájképeket pingál, mindent ugyanolyan festői módon, a valemörökre építve rögzít meg. Tudatosan nevelte szemét arra, hogy a legfinomabb főmósskülönbségeket is észrevegye. Türeelmes lelkiismeretességgel fixirozza a lefestendő motívum színértekeit, vagy azokat tökéletesen kifejezhesse. Még sincs semmi fáradtság képeiben, a természet friss és közvetlen benyomásáról beszélnek ezek.

A 44 éves Burghardt Rezső már jelentős hazai és külföldi sikerekre tekinthet vissza. Néhány műve a budapesti és sádney-i múzeumokban függ, a legutóbbi velencei kiállításon pedig az olasz király is megvette egyik munkáját. 1916-ban a Rudics-féle ösztöndíjra, 1919-ben pedig a kis állami aranyérmére kapta.

Az 1927. évi *Zichy Mihály grafikai díjat* a Társaság *Símkovics Jenőnek* adományozta. A 33 éves Símkovics szintén annak a csoportnak tagja, amelyik Szőnyi István kezdesére a testek főmör, monumentális érzetétét tüzte ki feladatul magának. Símkovics kerüli a részletek kirajzolását, ezeket mint az alaptömeg felülethullámain, emelkedéséit és völgyeit fogja fel. A testeket nem körvonallal, hanem jeret kiülő masszájakkal érzeti. Mint grafikus kizáróan a rézkarral és rézmetszéssel foglalkozik. Ebben akarja magát tovább tökéletesíteni. Utóbbi időben kompozíciók mellett erősen

karakterizáló arcképeket is készített ezzel a grafikai technikával anélkül, hogy sajátos stílusát a természetlenségére való törekvés folytán megtanadja volna. Legszébb sikereit Simkovic a stockholmi és zürichi grafikai kiállításokon érte el. Simkovic díjazásával is a céltudatos munkásságú és jövőbenő fiatal magyar művészgárda egyik tehetősége tagját kívánta a Szinyei-Társaság jutalmazni.

Mind a három díjat a Társaság szabályai szerint természetesen ismét a Társaságon kívül álló művészek kapták. Reméljük, hogy a díjak odaítélése, melyet két bizottság készített elő és amelyet közgyűlésünk határozottá emelt, mindenben megnyugtatót fog kelteni. *Ybl Ervin.*

BASCH GYULA. A budapesti művész-társadalomnak egyik közéletben álló, derék tagja, *Basch Gyula* festőművész ez év január 2-án meghalt a Bécs melletti Badenben, ahol betegségére gyógyulást keresett. A gyászíró mindenkit meghatótt Budapesten, ahol kiváló emberi tulajdonságaiért is mindenütt físzlelet tárgya volt. Művésztársai két ízben is azzal adták kifejezést becsülésüknek, hogy ismételtén (1899, 1900) előnké választották a Képzőművészek Egyesületében a tizenöt éven át rábízták az egyik választmányi tagságot a Képzőművészeti Társulatban.

Basch Gyula eleinte csak megszakításokkal szentelhetette idejét a művészetnek s midőn végül egész erejével annak élhetett, főképp *Horovitz Lipót* hatása alatt a realiztikus korstílusú csatlakozott, amely leginkább arcképein és ötletes életképein alakult jellemzővé. Így művei képviselik őt nyilvános gyűjteményeinkben: a Szépművészeti Múzeumba került „Bűnhődés” c. életképe, a székesfevárosi tulajdonába Halmos János polgármester képmása, magarajzolta arcképét pedig a Történelmi Képcsarnok grafikai gyűjteménye őrzi. Műveit főképp a Műcsarnokban állította ki (1886 óta), legutóbbára ugyancsak ott állított ki 1927 januárjában.

Basch Gyula Budapesten született 1851. április 9-én. Ugyanott végezte a főreáliskolát, amelynek akkor *Szemler Mihály* volt a rejtandára. Bizonyára ő buzdította a festői pályára, amelyre 1864-66-ban kezdett felkészülni Münchenben, Moritz von *Schwindt* útmutatása mellett. E tanulmányait alya kívánságára néhány évre megszakította, hogy Zürichben megszerze a mérnöki oklevelet (1867—72). Egy évet Párisban töltött, ahol bejárt az École des Beaux-Arts-ba. Erre hazatért szülővárosába, ahol mintegy tíz évet (1874-84) mérnöki munkával töltött, emellett azonban, amennyire ideje engedte, festgetett is. Végre elhatározta magát, hogy pályát cserél s visszatér régi eszményéhez. Érezte tudásának egy s más fogyatékos-ságát, azért eleinte (1885) *Paczka* Ferenchez, utána *Horovitz Lipóthoz* szegődött tanítvány-nak s rövidesen a nyilvánosság elé is lépett

1886 őszén egy női arcképpel a Műcsarnokban, amelynek sokáig minden évben hű kiállítója volt. Arcképei közül megemlíthők *Dessewffy Aurél* grófét (1888), *Ulmann* tanácsost (Tózsde, 1893), *Popper Dévid* zeneművészét (1894), *Falk Miksádt* (1895, Lipótvárosi Kaszinó), — életképei közül rá nézve jellemzők a „Hapták”, az „Elhagyottan”, a „Kis makacs”, az „Üdülő”, srb. címűek, végül egy gondosan komponált bibliai képe: „Krisztus feltámaszja Jairus leányát” (1900). Számos tájkép bővíti alakos műveinek sorát, ezekben főképp külföldi utazásokon szerzett motívumokat dolgozott fel. Képeinek jó részét saját tulajdonában tartotta, éppenséggel nem törekedett azokat piacra vinni, jó módban élve inkább azon volt, hogy szegényebbsoorsú pályatársai számára szerezzen mecénásokot. Január hó 5-én a badeni városi temetőben kísérték ideiglenes sírhelyére, majd utolsó kívánságának képest a kereselő-úri temetőben lévő családi sírba február 27-én örök nyugalomra művészársai nagyszámú fészelték.

TARDOS KRENNER VIKTOR. Azt a kis művészeti kört, amelynek középpontja, világító napja egykor Székely Bertalan volt, legkiválóbb tagjától fosztotta meg a halál: *Tardos Krenner* Viktor festő, szobrász, író és tanár december 28-án elhunyt. Nyugodású munká-sát vesztette el benne művészetünk. Évét a közönség alig ismerte, hisz kiállításainkon név-fédek óta nem vett részt s művei középületek falait díszítik, ahol a legkevesebb ember vet ügyet arra, hogy e fáradságos nagy művek kinek az alkotása. Azonféléll mint Székely Bertalan és Lotz Károly hagyományainak hű őre, sok tekintetben idegennek hatott azok szemében, akik csak a mai művészek aktuálisát kísérik figyelemmel. Ezek az aktualitások Tardost valóban nem érdekelték és e tekintetben semmi sem jellemzőbb rá nézve mint az, hogy midőn egyszer harcos kedvvel toltat ragadott a nagy hagyományok érdekében: támadását Böcklin ellen irányította. Ami Böcklin után következett, azt a művészetet már említésre sem tartotta érdemesnek.

Volt egy szilárdan, nagy elgondolásokkal megalapozott erős meggyőződése s ehhez kötötte életét, művészetét. Aki meg akar vele ismerkedni, nemcsak képein szerezhet róla felvilágosítást, hanem esztétikailk cikkeiből is, amelyek nagyobbára a „Rajzoktatás” című folyóiratban jelentek meg s amelyeknek magvát azok az eszmék adják, amelyeket Székely Bertalan ajánlott tanítványainak figyelmébe. Valóban, sokáig szinte ő volt mestere művészetének egyetlen irodalmi magyarázója. A toll engedelmes szerzardm volt a kezében s a filozófus lelkű művész szívesen is él vele. Befelé fordult élet, amely kevés ügyet vetett a piac nagy dolgaiba, szinte különböződónék tűntette fel. Külsőesége-vel éppen nem törődött s mély és erős eszméi,

amelyeket színműveibe temetett, szinte ellentétben látszólag állami jelentéktelenség hátú, elhanyagolt külsejével, apró felszereléssel. A külső világ nem volt az ő világa: filozófuséletet élt ez a filozófus vonás művészetében oly módon jelentkezett, hogy kompozícióinak (amelyek legtöbbször igen terjedelmes) minden részét a legnagyobb tudatossággal, hosszantartó mérlegeléssel, mely átgondolással a meg nem szűnő letelgetésekkel építette fel. Tanári munkálkodása kettős tárgykorra terjedt: a Képzőművészeti Főiskolán tanította a bonctant, utóbb még a „mozdulatkompozíció” című tárgyat is, oly időkben, amidőn a keze alá jutott fiatalok egészen más természetű művészeti ideálokra függesztette tekintetét. Tanári fáradozásai ennek következtében nem mutatkozhattak különösebb mértékben termékenyeknek. Irodalmi munkássága viszont nagy sikert hozott neki: drámái közül a „Nero anyja” címűt a Nemzeti Színház adta elő 1903-ban, s a kritika nagy elismeréssel fogadta. Ez az év egyébként is mintegy delelőpontján mutatja be munkásságát, ekkor nyerte meg a 2000 K-s Lotz-díjat, ekkor kapott díjat az iskolai szemléltető képek pályázatán, ekkor hívták meg a Képzőművészeti Főiskolára tanárnak, ekkor fejezte be nagy freskóit az új Országházban.

Élete folyásáról az alább következő adatok adnak némi képet.

Tardos, család néven Krenner Viktor Budapestben született 1866. augusztus 12-én. Fia volt Krenner Józsefnek, az ásvány- és kőzettan világszerte ismert tanárnak. A párisi gimnáziumában végezte középiskolai tanulmányait, már mint iskolásfiú bejártogatóit az akkori Mintarajziskolába, ahol lelkesedéssel fogadta Székely Bertalan tanítást. Csekély kétevi megszakítással (Münchenben volt ekkor Liezen-Mayernél) nem kevesebb mint tizenhat éven át járta azután a Mintarajziskolát (1880—1896), előbb Székely, majd később Lotz mesteriskolájában. Közben ki is állított a Múcsarnokban, 1894-ben, midőn a nyilvánosság elé vitte „Hidrogén a víz”, „Faun és nimfa”, „Ényelgés” című képeit. A millenniumkor készült egy történelmi képe: Mátyás és Beatrix bevonulása Buda várába. 1903 előtt megbízott, majd segédtanára lett a Mintarajziskolán a boncalaktannak, 1905-ben segédtanára a mozdulatkompozícióknak, 1911-ben ugyane tárgyak rendes tanárává nevezték ki. Kaleidrájától 1924-ben vált meg nyugalomba vonulva, nagyobb egyházművészeti feladatoknak szentelte idejét.

Rendes tanárrá való kinevezésének évében váratlanul nagy siker kapcsán került neve a hírlapokba. Szentpéteryári táviratok jelentették, hogy az orosz kormány által a jobbgyűlészabados II. Sándor cár monumentális emlékszobrára hirdetett nemzetközi pályázaton a 3000 rubelre ill. díjat két magyar művésznek: Tardos Krennernek és Markup Bélának közösen készített pályaműve nyerte el. Ez feltűnő sikert

jelentett, mert a pályázaton nyolcvannál több művész vett részt Európa minden részéből. A közönség meglepve vett tudomást arról, hogy Tardos, akit mint festőt is csak meglehetősen kevesen ismertek, most mint szobrász aratott sikert.

Fontosabb festményeiről ő maga számolt be egy jegyzékben, amelyet annak idején esorok írójának rendelkezésére bocsátott. Ezek a következők:

A Vízszínház mennyezetképe és nagy díszfüggőnye;

a prágai színház harminc méternél hosszabb átmérőjű mennyezetének festménye;

a budapesti Országház ebédlőjének három mennyezetképe (A szüret, Az aratás, A bőség); a pannonhalmi ezredes emlékmű 10 méter átmérőjű kupolájának allegorikus képe (a millennium allegóriája);

az Adria Társaság budapesti palotája lépcsőházának mennyezetképe;

az egri székesegyház szentélyének öt mennyezetképe;

a budapesti Weissenbacher-pelota szalonjának mennyezetképe;

a budapesti Csillag-féle palota öt mennyezetképe;

a „Megzavart fürdő” (erre kapta a Múcsarnok Lotz-díjat);

„Perényiné eltemetési a mohácsi csata elcsesztéit” (állami pályázat, 2000 K díj);

Barsi Adolfal közösen festette: „Szent László megmenti a leányt” (állami pályázat 2000 K díj);

„Vak Bottyán beveszi Sopron városát” (olajfestmény: a párisi világtállás huszárteremének egyik faldíszítő képe);

Barsi Adolfal közösen festette a kisküldorozmai templom négy mennyezetképét (pályanyertes mű, a kivett Barsi végezte); a budapesti szent Ferenc-rendiek templomának szentély-képei (befejezte 1926).

Művei közül a székesfőváros múzeumába került a „Bacchans-menet” és a „Velencei nő” c. képe, a Tudományos Akadémiába pedig Pálszky Ferenc arcképe. Azonkívül egy sor arckép magánemberek birtokában. (Lk.)

ANGYAL BÉLA. Január 9-ikén meghalt Körnöcbányán a magyar festők és iparművészek nevezte, idősb. Angyal Béla. 81 éves korában, hosszú és érdemes munkálkodás után, amelyet haláláig folytatott. Festő volt és rajztanár, de ezen a működésén túl nagyhatású volt fardhatatlan szervező és irányító munkája, amelyet az iparművészet körében fejtett ki. Nemcsak hogy húsz éven át keramikával foglalkozott (egy ideigőv értekes sorozata a körnöcbányai mafoljoka-gyár múzeumát díszíti), hanem példás buzgalommal és nagy eredménytel-fáradozott a népművészet föllendítése körül

s ő volt az, aki nővérel, a már meghalt *Angyal* Emma csipkeverő-tanítónővel művészi színvonala emelte ama vidék csipkeverését s ezzel a körömvídedi szegény népek állandó kereset lehetőségét is szerezte. Ily iskolák keletkeztek (s részben ma is megvannak) Körömbányán, Jánosréten, Jánoshegyen, Kónoszon, Óhegyen, Hodrusbánya-Szeláknán, Sóvár-Eperjesen. A körömi csipke egész Európában elterjedt s nagy elismeréssel találkozott (ily munkáért a mester egész sor kitüntetését kapott: 1879-ben Székesfehérvárott ezüstérmét, 1896-ban Budapesten bronzérmét, 1900-ban Párisban ezüstérmét, 1906-ban Milánóban díszoklevelet, egyéb kitüntetésekkel Brüsszelben, Torinóban, Londonban).

Angyal Béla Székesfehérvárott született 1847. december 17-iken, ugyanott végezte középiskolai tanulmányait. Ezután Bécsbe ment festészeti tanulmányok céljából s ott *Wurzinger*, *Engerth* és *Zimmermann* vezetésével 1866—69-ig folytatta tanulmányait. Szegény családból származván, már ezidőben is magának kellett élete főtartásáról gondoskodnia, zene és francia nyelv tanításával. 1869-ben letette a rajztanári vizsgát s rajztanári minőségben kezdte meg működését 1869—70-ig a fiúmei tengerészeti iskolában, 1870—73-ig Kecskeméten, 1873-tól kezdve a körömbányai reáliskolában, ahol 1903-ban nyugalmába vonult, de 1909—14-ig óraadó minőségben folytatta az oktatást az odaváló siketnéma-intézetben s a polgári leányiskolában. 1920-ban súlyosan megbetegedett s holtáig betegeskedett, 1927-ben félszeme világot veszítette, de mindvégig folytatta festőmunkásságát.

Festészeti kultúrájának kimélyítésére még 1881-ben külföldi tanulmánytört volt s 1892—93-ig ismételtlen kiállított tájképeket a Múcsarnokban. Ezenkívül festett számos csendéletet, architektúrát, arcképet s vallásos tárgyú képeket is. Egy csendéletképe a Szépművészeti Múzeum tulajdonában van, 25 olajfestményét és számos rajzát a körömbányai városi múzeum és levéltár őrzi. A kilencvenes évek után festett legjelentősebb műve: Parasztlány patak partján, Halászó fiú, Pázdás táj, téli tájak, csendéletek szőlővel, almával, üveg- és ezüstedénnyel. Kortörténeli becsek Körömbányára városának és fontosabb emlékműveinek képei.

Halálát fia, *Angyal* Géza jeles grafikus és festőművész s vele egész művészetünk gyászolja.

KERN AURÉL (1871—1928). Váratlanul hagyott itt bennünket. Elmúlásában a magyar zeneirodalom vesztettségét siratták, mert csak kevesen tudták, hogy a magyar képzőművészet szolgálatában is állott meg szívvel, erős tollaal és akaratfall. Több mint egy évszázad írta, nagyrészt névtelenül, cikkeit a Budapesti Hírlapba, nemmint kritikus, hanem mint igaz barát. A művészi közérdeknek szolgálatrakész harcosa

volt és minden ilyen írásával érdeklődést, figyelmet keltett. Művészi hívtallása konzervatív volt, de minden egészséges, modern művészi törekvésnek ajtó nyitott. Rendkívül, nem felülletes olvasottsága, tájékozottsága a képzőművészetek terén már jelentős gazdagodást áruolt el, amidőn a mi festőink felismerték benne a rokonleket és megnyitották előtte a művészi leiket rejtejt világot.

Művészi életünk aranykorszakában, a kilencvenes évek végén és a kilencszázás évek elején az Operaházzal szemben lévő Drechsler-tervezőgöben székelte a „Muskátliszlat”, amelynek fehér területe mellett született meg sok-sok értékes művészi gondolat. Ennek az asztalnak bel- vagy küllagja volt akkor minden számottevő képzőművész, zenesz, énekes és író. Ez a sokfalta rokonnépség megértéssel, szeretettel ragaszkodott ehhez a baráti köteleket alkotó asztalhoz, melynél két nagy művész — *Szinyei Merse Pál* és *Lechner Ödön* — jelenléte a fővonzóerő. Ennek az asztalnak volt részese Kern Aurél is. Itt szívta be lelkébe az újjászülött művészet irányelveit, nyert ihletet anyai íráshöz.

Kern Aurélnak a képzőművészetek irodalma terén névtelenül végzett munkássága csak az 1918. évben kapta meg az első elismerést. A Képzőművészeti Társulat meghívta a küllői lelkű Ambrózovics Dezső utódául. Elfogadta a meghívást és a hítkéri teendőkét 1918. november 15-étől kezdve példás szorgalommal végezte mindaddig, amíg a forradalom el nem némtotta lelkes buzgódságát. 1919. március 24-én a Képzőművészeti Társulatnak is felfüggesztették működését.

Munkatervünk dugába dőlték. Mikor megnyitották a Múcsarnokban 1919. június 6-án a magánosok tulajdonából összehordott, kommunizált művekből álló szép kiállítást, szomorúan jegyezte meg Kern Aurél: „ez az első művészi esemény életemben, amelyben az erőszak alkotott és nem rombol.”

Még szomorúbb napok következtek, amelyek eseményel a magyar történelem gyászlapjaira lartoznak. Végre jött az újjáépítés küzdelmes munkája, amelyben Kern Aurél testlelekké lett részt. Ez a munka kiterjedt minden kulturális tényezőre, mert összes művészeti intézményeink koldusbotra jutottak, Mindentel keresetk az erőszék, hítket nem veszett férfiak, akiket a szervező munka élére állíthatnak.

A magyar zenei élet talpraállításának nehéz munkájánál Kern Aurél nem hiányozhatott. Meghívták a Nemzeti Zenedé élére, melynek igazgatói tisztségét 1920. március 17-én el is foglalta. Itt hagyta a magyar képzőművészet ősi otthonát, a Múcsarnokot, hogy ismét teljes erővel a zene műzsdját szolgálhassa.

A képzőművész szolgálatában kifejtett lelkes munkásságára hálás szívvel emlékezik minden művészes és a magyar művészet minden barátja.

P. G.

A „THE STUDIO” JUBILEUMA. Házi jubileumi till meg januáriusi számmal a modern művészetnek népszerű angol folyóirata, a londoni „The Studio”. Harmencötödik évfolyamát kezdi meg ezzel a számmal. A jubileum alkalmából W. Gaunt a folyóirat élén rövid visszapillantást vet a „The Studio” elmúlt harmincöt évére, s az önyomán foglaljuk össze mis nagyérdemű angol lapírsunk multjának adatait. A „The Studio”-i Charles Holme indította meg 1895-ben. Charles Holme eredetileg kereskedőember volt, ki a távol Kelettel folytatott kereskedelmet. Első expedícióját maga vezette Kína és India és az európai áruért cserében a távol Kelet csodálatos népművészetének és művészi iparának alkotásait hozta el. A gyakorlati idővel a keletkezési művészet beható ismerőjévé és finom érzékű élvezőjévé fejlesztette. 1889-ben hagyta abba a kereskedést a nem sokkal utána földkívül útra kelt Sir Alfred East-nek, a kiváló angol tájfestőnek társaságában. Újjának rendjén elkertül lapjába is s attól fogva nagy bámolója lett a japán iparművészetnek. Hazájában az övével rokon érdeklődésű művészre talált William Morrisban, akitől hazájában, a Red House-ban otthonát is megalapította 1889-ben.

Az iparművészettel való foglalkozás közben alakult ki az a terve, hogy megalapítja a „The Studio”-t. Nagyrétkü művészeti tanácsadóra lett szerkesztő-iársában, Gleson White-ban, kivel folyóiratát mindjárt az első szám megindulásától fogva kora művészetének rendelkezésére bocsátotta. Már az első számban két fiatal és addig meglehetősen ismeretlen tehetséget mutatott be a közönségnek. Az egyik Aubrey Beardsley volt, a másik Frank Brangwyn, kinek útjegyzeleit és azt illusztráló könnyedeképző vázlatait közölte. A folyóirat programját Holme ebben a mondatban foglalta össze: „A kort, amelyben élünk, művészeti szükségleteivel és törekvéseivel kifejezni.” Már első számától fogva nagy gondja volt a „The Studio”-nak papírosa és nyomása kifogástalanságára és a közölt képek gondos kivételére. Ebben korának minden folyóiratát megelőzte, s Gaunt szavai szerint a „The Studio” nagy igényeinek a nyomtatóiparral szemben jelentős része volt az angol papíros minőségének megjavításában. A „The Studio” sajtós jellege is hamar kialakult: egyszerűsége, összefoglaló és bemutatója lett az egész világ modern művészeti törekvéseinek, másrészt elterjesztője Európában azoknak a művészeti elveknek, melyeket az angol prerafaillat, majd Whistler, Beardsley és mások érzékeltettek meg. Közölt például különösen a német és a bécsi iparművészetre hatott. A német iparművészetnek egyszerű föllendülése körülbelül akkor kezdődik, mikor a „The Studio” megindul. A folyóirat ugyanakkor a Kelet iparművészetének is állandó propagálója maradt és ezzel is erősen hatott az európai kontinens művészetére. Évről évre

nőtt a „The Studio” jelentősége. Igazi nemzetközi folyóirattá lett, melynek Európa minden fővárosában volt levelezője. Virágzásának a háború vetett véget. Abban a nyomban megszakadt minden nemzetközi összeköttetése s a „The Studio” lassansorvadni kezdett. A háború következményei egyre súlyosabban nehezítették rá: előállítására egyre drágább és bajorabb, olvasója pedig egyre kevesebb. A háború után jó ideig még keservebb állapotok következtek. Közben a megözөгgedett Charles Holme visszavonult a szerkesztéstől és a folyóirat igazgatását fíra, a jelenlegi szerkesztőre, Geoffrey Holmerna bízta. 1923-ban meg is halt Charles Holme, éppen amikor lapjának sorsa legkétségbeeljtőbbnek látszott. De fia erélyes ségre és tetterőre milben sem maradt az apja mögött. Társzerkesztőjével Mr. Mercerrel csakhamar újra megszervezte a „The Studio” nemzetközli összeköttetéseit és apránként vissza hódította a folyóirat szélesélt olvasóközön ségét is. A „The Studio”-nak ma már megint külön kiadóhivatala van Francia-, Német-, Olaszországban és az Amerikai Egyesült-Államokban. Híres kiadványai, a háború előtt annyira megbecsült „Special number”-ek újra megjelennek, sőt tevékenységében az irányban ma nagyobb, mint valaha. A „The Studio” útjelrekeleése a magyar művészetnek is öröm, mert ez a messzi folyóirat a magyar művészet ismertetésére mindig készségesen ajánlotta föl helyét. A háború előtt sokáig Tahí Antal, az azóta elhunyt jeles tájfestő volt a „The Studio” budapesti munkatársa, majd a Bécsben élő, de a mi művészetünket is jól ismerő kitűnő Miss Levetus foglalta el helyét. A „The Studio” régen is, ma is az egyetlen programszerűen nemzetközi művészeti folyóirata a világnak. Ma is a modern művészet legújabb alkotásainak bemutatója, ha mindjárt némi konzervatív tartózkodással is, mert a szélsőségek képviselését szívesen átengedi orosz, francia, de főként német lapársainak. A „The Studio”-ra jubileumának alkalmából a mi művészetünk nevében háldsán emlékezik a „Magyar Művészet”.

(e. a.)

MEGJEGYZÉSEK MÁNYOKY ÁDÁM LEVELÉHEZ. Dr. Lukinich Imre egyetemi tanár úrnak a Magyar Művészet mult évi 10-ik számában közölt érdekes fölledezéséhez, melynek egy eddig ismeretlen Mányoky-levelet kö szönhetünk, legyen szabad néhány megjegyzést fűzöm. Azt az időt, mikor Mányoky Rákóczi Ferenc szolgálataiba lépett, 1707-et eddig is tudtuk, de úgy, hogy Rákóczi felesége biztatására állott a fejedelem szolgálataiba. Ezt pedig Hagedorn élettrajza jegyezte fel, melynek adatait Hagedorn magától Mányokytól kapta. Az új levél most közelebbi részleteket is elárul. E szerint Mányoky Berlinben Doktor Langen rábeszélésére határozta el magát, hogy otthagyja berlini kitűnő állását, bizonyára az

akkori trónörökös, a későbbi Nagy Frigyes szolgálatát, amint azt is Hagedorn feljegyezte. Megtudjuk, hogy Rákóczi Des Ailleurs marquis levelében megígérte Mányokynak, hogy továbbképzésre Olaszországba és más helyekre fogja küldeni. Megőrült-e ez, nem tudjuk. Hagedorn életrajzából azonban kiderül, hogy Mányoky Hollandiában is járt, míg a jelen levélből az is kiderül, hogy a hirhadt, később Rákóczit eláruló Klement társaságában, még pedig 1709 szeptemberében, s hogy erre az útra 500 r. forintot kapott Rákóczitól s egyúttal azt az ígéretet, hogy a 777 r. forintra rugó járadékát is meg fogja kapni. Ezalatt jelentős szolgálatokat teljesített, — milyeneket? nem mondja ugyan meg, de aligha művészeket, s úgy el volt foglaltva, hogy másfajta megbízásoknak nem tehetet eleget. Hagedorn *pour des affaires domestiques*-nek jelöli meg azokat a szolgálatokat, melyeket Mányoky Rákóczinak Hollandiában tett, valószínűleg diplomáciai szolgálatokról volt szó. De közben rézmetszettel is csináltatott egy arcképről, — Rákóczit vagy feleségét ábrázolta-e ez az arckép, kétséges. De ha Rákóczit s ha, mint a levélből kiderül, Rákóczit arcképének rézbemetszéseért 100 aranyat ígért s magáért a rézlapért a Klementitől kapott 300 r. forintot kilétezte, *semmi-kép sem következik*, hogy a Szépművészeti Múzeum Rákóczit-arcképe már 1707-ben készült, mert azon rajta van az aranygyapjasrend, melyet Rákóczit csak 1709-ben kapott, tehát a kép keletkezési ideje 1709—1711 közt állapítható meg. Elkészült-e e festmény rézmetszete — egyelőre nem tudjuk. Nem lehetetlen, hogy nem is ezen kép rézmetszetéről van szó, mert hiszen festett Mányoky a fejedelemről más arcképet is (I. Magyar Művészet II. 96. l.) s annak rézmetszete — igaz, hogy később — a Rákóczit felkelés francianyelvű története címképeként Hágában 1739-ben Mányoky egy korábbi arcképe alapján megjelent. Erről a metszetről beszélt-e Mányoky a levélben, 1711-ben, — nem tudjuk. Mindenesetre kivülágitik e levélből az is, hogy Mányoky 1711. július 18-án a fejedelemhez szándékozott, aki azonban már ekkor Lengyelországban bujdosott és Mányokyt nemsokkal később magához is rendelte. *László Béla dr.*

KIÁLLÍTÁSOK.

1928. évi január hó 1-én nyílt meg Bécsben a „Künstlerbund Hagen“ helyiségeiben az Őj Művészek Egyesületének, az osztrák sajtó által nagy rokonszenvvel fogadott és jelentékeny sikert aratott kiállítása;

Január 6-án nyílt meg a Nemzeti Szalonban a *Képzőművészek Vidéki Szövetségének első kiállítása*, melyen a *Bajai Képzőművészek Társasága*, a *Békéscsabai Auróra Kör művészeti osztálya*, az *Egri Képző-*

művészeti Társaság, a *Győri Képzőművészeti és Iparművészeti Társulat*, a *Kecskeméti Műpártoló Egyesület*, a *Pápai Képző- és Iparművészeti Társulat*, a *Pécsi Képzőművészek és Műbarátok Társasága* és *Vassármegye és Szombathely város Kultúr egyesületének Szépművészeti szakosztálya* vettek részt. A kiállítás katalógusa érdekes adatokat ad ez egyesületek eddig való tevékenységéről.

Január 22-én nyílt meg az Ernst-Múzeumban *Csók István és Márffy Ödön* festőművészeknek, valamint *Lux Elek* szobrászművészeknek gyűjteményes kiállítása; ugyanazon napon a Nemzeti Szalonnak *Bühtler Hans Adolf* karlsruhei festő- és szobrászművész, *Bardócz Lajos*, az olasz *Nino Bussetto*, *Paragó Géza*, *Kammerer Mária*, *Lóránt Mihály*, *Radnay Miklós* és *Vaddás Ilona* festőművészek, valamint *Patzó Pál* szobrászművész műveléből alakult LVIII. csoportkiállítása;

és ugyanazon napon az Orsz. M. Iparművészeti Múzeumnak néhai *Bischitz Gyula* dr. porcellánplasztikai gyűjteményéből rendezett kiállítása. Ez alkalomból mutatta be a Múzeum igazgatósága a legutóbbi hónapok értékes új szerzeményeit is.

Január 29-én nyílt meg *Gärtner Nándor* festőművész műterem-kiállítása.

Február 8-én nyílt meg a Nemzeti Szalon újabb, LIX. csoportkiállítása, melyen *Balogh Pál*, *Halasi Horváth István*, *Karcszag Zoltán*, *Késsa Gábor*, *Király Jenő*, *Pogány Margit*, *Proder Lajos*, *Somló Jenő*, *Szada István*, *Ujlakyné Karolus Klára*, *Vágó Sándor* festőművészek vettek részt s amilyen az előbb már említett *Bühtler Hans Adolf* karlsruhei festő- és szobrászművész-tanárnak a megelőző csoportkiállításon már szerepelt művei mellett újabban érkezett grafikai alkotásai is bemutatásra kerültek.

CÍMKÉPÜNK Pannonhalmát Páckh Jánosnak, az esztergomi bazilika építőjének, 1827. évi terve szerinti tündeti föl.

Füzetünk összes főcímeit Balogh Rudófi készíthette.

Felelős szerkesztő: *Dr. Majovszky Pál.*

Főmunkatárs: *Dr. Lázár Béla.*

Kiadó: *Ormos György.*

Szerkesztőség: *VII. Erzsébet-körút 7. II.*

Magyar Művészet, 1928. I. szám.

MOST JELENT MEG! Az Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyve (1924—1926). Szerkesztői Petrovics Elek. A 250 lapra terjedő, 4-r. kötet hét művészettörténeti dolgozatot tartalmaz 155 illusztrációval. Ára 30 pengő. — Megrendelhető a Szépművészeti Múzeum számvevőségénél (VI. Aréna-út 41).